ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL HAFIZA VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE GÖRSEL ÇÖZÜMLEMELER

Ülkü KEŞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Fulya BAYRAKTAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ
RESİM ANASANAT DALI

TEMMUZ 2023

ankara
HBM

KÜLTÜREL HAFIZA VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE GÖRSEL ÇÖZÜMLEMELER

Ülkü KEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
RESİM ANASANAT DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2023

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ülkü KEŞ

15/07/2023

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Resim Anasanat Dalı YÜKSEK LİSANS Programı öğrencisi Ülkü KEŞ tarafından hazırlanan "KÜLTÜREL HAFIZA VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE GÖRSEL ÇÖZÜMLEMELER" Başlıklı tez çalışması 18/07/2023 15:00 tarih ve saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

	Kabul	**Ret**
Başkan Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Resim Anasanat Dalı	■	☐
Danışman Prof. Dr. Fulya BAYRAKTAR Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Temel Sanat Bilimleri Bölümü	■	☐
Üye Doç. Dr. Gonca Hülya Yayan Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi	■	☐

KÜLTÜREL HAFIZA VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE GÖRSEL ÇÖZÜMLEMELER

(Yüksek Lisans)

Ülkü KEŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2023

ÖZET

Kültür birçok disiplinin araştırma alanına giren ve çeşitli tanımları olan bir kavramdır. Hafıza ise bilgilerin, deneyimlerin, gelenek-görenek gibi kültürel ögelerin zihnimize depolandığı bellektir. Hafıza türlerinden biri olan kültürel hafıza topluma ait kültürel ögelerin hafızada depolanması ve nesiller boyunca aktarılmasıdır. Kültürel hafızamızda yer edinmiş bilgiler resim, müzik, mekân, koku, ses vb. aracılar sayesinde hatırlanabilmektedir. Kişilik ise insanın doğumuyla başlayan içsel ve çevresinin etkisiyle gelişen, kişiye özgü davranışlardır. İnsan kişiliği hafıza sayesinde oluşur. Kişiliğin oluşumunu kültür önemli oranda etkilemektedir. İnsan kültürel hafızaya sahip bir topluma doğmaktadır ve kişiliğin oluşmasında rol alır. Kültürel hafıza kişiliğin gelişmesindeki etkileri kişinin davranışlarında, duygularında, inancında ve ürettiklerinde gözlemlenmektedir. Kültürel hafızanın aktarımında ve hatırlanmasında görsel ürünler (resim, tablo, film, video vb.) aktif rol almaktadır. Sanatın temel özelliklerinden birisi de insanların deneyimlerinin, geleneklerinin ve kültürünün korunması, saklanması ve hatırlanmasına yardımcı olmasıdır. Kişilik de kişinin ürettiği müzik, resim, film, yemek vb. ürünleri etkilemektedir. Kültürel hafızanın kişilik ile ilişkisinin sanat eserlerinde de gözlemlenmesi mümkündür. Tez çalışmasının amacı kültürel hafıza ile kişilik ilişkisinin sanatta temsilinin görünümleri üzerine görsel incelemeler yapmaktır.

Bilim Kodu : 40408
Anahtar Kelimeler : Kültür, kültürel hafıza, kişilik
Sayfa Adedi : 71
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Fulya BAYRAKTAR

VISUAL ANALYSIS ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURAL MEMORY AND PERSONALITY

(M.Sc. Thesis)

Ülkü KEŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

JULY 2023

ABSTRACT

Culture is a concept that is in the research area of many disciplines and has various definitions. Memory is the storage of information, experiences, cultural items such as traditions in our mind. Cultural memory, which is one of the memory types, is the storage of cultural elements belonging to the society in memory and transferring them through generations. Information that has taken place in our cultural memory is painting, music, place, smell, sound, etc. can be remembered through intermediaries. Personality is a behavior specific to a person that begins with the birth of a person and develops under the influence of his inner and environmental. Human personality consists of memory. Culture significantly affects the formation of personality. A person is born into a society with cultural memory and takes part in the formation of personality. The effects of cultural memory on the development of personality are observed in the behavior, emotions, beliefs and productions of the person. Visual products (pictures, paintings, films, videos, etc.) take an active role in the transfer and recall of cultural memory. One of the main features of art is that it helps people to preserve, store and remember their experiences, traditions and culture. Personality also affects the products produced by the person such as music, pictures, movies, food, etc. It is also possible to observe the relationship between cultural memory and personality in works of art. The aim of the thesis is to make visual examinations on the representation of the relationship between cultural memory and personality in art.

Science Code : 40408
Key Words : Culture, cultural memory, personality
Page Number : 71
Supervisor : Prof. Dr. Fulya BAYRAKTAR

TEŞEKKÜR

Tez konusunu bulmamda ve çalışmanın kuramsal çatısını oluşturmamda bana destek olan danışmanım Prof. Dr. Fulya Bayraktar'a, lisans ve yüksek lisans hayatımda desteklerini unutamayacağım değerli hocam Prof. Dr. Alaybey Karoğlu'na, eğitim yaşamım boyunca beni destekleyen sevgili aileme ve her zaman yanımda olan eşim ve çocuklarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

İÇİNDEKİLER vii

GÖRSELLERİN LİSTESİ ix

1. GİRİŞ 1

2. KÜLTÜREL HAFIZA 5

2.1. Kültür 5

2.1.1. Kültür Türleri 6

2.2. Hafıza 7

2.2.1. Hafıza Türleri 8

2.2.1.1. Kişisel hafıza 9

2.2.1.2. Toplumsal hafıza 10

2.2.1.3. Kültürel hafıza 10

2.2.1.3.1. Sözlü kültürde hafıza 12

2.2.1.3.2. Yazılı kültürde hafıza 13

2.2.1.3.3. Görsel kültürde hafıza 14

3. KİŞİLİK 17

3.1. Kişilik Kuramları 18

4. KÜLTÜREL HAFIZA VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ 21

5. KÜLTÜREL HAFIZA VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE KİŞİSEL UYGULAMALAR 45

6. SONUÇ 63

KAYNAKLAR..... 65

ÖZGEÇMİŞ 71

GÖRSELLERİN LİSTESİ

Sayfa

Görsel 4.1. Fikret Oytam, "İsimsiz", 1988 22

Görsel 4.2. Fikret Oytam, "İsimsiz", 2003 23

Görsel 4.3. Gülsün Karamustafa, "Kapıcı Dairesi", 1976 24

Görsel 4.4. Gülsün Karamustafa, "Star Wars", 1982 25

Görsel 4.5. Joseph Beuys, "Ölü Bir Tavşana İmgeler Nasıl Anlatılır?", 1965 26

Görsel 4.6. Joseph Beuys, "Yağ Sandalyesi", 1964 27

Görsel 4.7. Joseph Beuys, "Keçe Elbise", 1970 28

Görsel 4.8. Şeref Akdik, "Mektebe Kayıt", 1935 29

Görsel 4.9. Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Kırmızı Bacaklı İğdeli Gelin", 1954 30

Görsel 4.10. Nuri Abaç, "Hacıvatla Karagöz", 1980 31

Görsel 4.11. Adnan Çoker, "Kubbeler", 2017 32

Görsel 4.12. Adnan Çoker, "Siyah Anıt", 2011 32

Görsel 4.13. Halil Akdeniz, "Kültür İmleri ve Sınırlar Ötesi", 2010 33

Görsel 4.14. Halil Akdeniz, "Anadolu Uygarlıkları-Kültür Logoları", 2002 34

Görsel 4.15. Zhang Xiaogang, "Soy: Büyük Aile No. 12", 1997 35

Görsel 4.16. Zhang Xiaogang, "Soy: Büyük Aile No. 3", 1995 35

Görsel 4.17. Lütfü Kaplanoğlu, "Elibelinde", 2011 36

Görsel 4.18. Lütfü Kaplanoğlu, "Hazine", 2013 37

Görsel 4.19. Ilya Kabakov, "İsimsiz", 1994 38

Görsel 4.20. Ilya Kabakov, "İnekler", 1994 38

Görsel 4.21. Ilya Kabakov, "İki Katı (15)", 2015 39

Görsel 4.22. Faig Ahmed, "Tezahür", 2016 40

Görsel 4.23. Faig Ahmed, "Evirme", 2014 40

Görsel 4.24. Eugéne Delacroix, “Cezayirli Kadınlar”, 1834 41
Görsel 4.25. Eugéne Delacroix, “Halka Önderlik Eden Özgürlük”, 1830 42
Görsel 4.26. Erol Akyavaş, “Enel Hak”, 1987 43
Görsel 4.27. Erol Akyavaş, “Kerbela”, 1983 43
Görsel 5.1. Ülkü Keş, “Nazar 1”, 2023 48
Görsel 5.2. Ülkü Keş, “Nazar 2”, 2023 49
Görsel 5.3. Ülkü Keş, “Ego”, 2023 50
Görsel 5.4. Ülkü Keş, “Karanfil”, 2023 51
Görsel 5.5. Ülkü Keş, “Dokuma 1”, 2023 52
Görsel 5.6. Ülkü Keş, “Dokuma 2”, 2023 53
Görsel 5.7. Ülkü Keş, “Dokuma 3”, 2023 54
Görsel 5.8. Ülkü Keş, “İsimsiz”, 2023 55
Görsel 5.9. Ülkü Keş, “Taş Mektep”, 2023 56
Görsel 5.10. Ülkü Keş, “Ben-Siz”, 2023 57
Görsel 5.11. Ülkü Keş, “Ben_Siz”, 2023 58
Görsel 5.12. Ülkü Keş, “Kişiliğin İnşası”, 2023 59
Görsel 5.13. Ülkü Keş, “Gezinti”, 2023 60
Görsel 5.14. Ülkü Keş, “Anne Çocuk”, 2023 61

1. GİRİŞ

Bu tez çalışmasında kültürel zenginliklerimizden yola çıkarak bu birikimin insan kişiliğini nasıl etkilediği üzerine odaklanılmıştır. Bir toplumun kültürel zenginliği insanların kişiliğinin oluşmasında ve gelişmesinde büyük etki gösterir. Kişilik pek çok disiplinin ilgi alanına giren bir kavramdır ve kişiliğin şekillenmesinde farklı etkenler bulunmaktadır. Bu çalışmada kişiliğin oluşmasındaki etkenlerden olan toplumsal, kişisel ve kültürel hafıza türlerinin bireyin kişiliğine etkileri görsel çalışmalarla sorgulamak istenmiştir. Kültürel zenginliklerimiz yüzyıllardan beri gerek sözlü, gerek yazılı gerekse de görsel olarak aktarılmaktadır. Bu çalışmada görsel hafızamızda yer edinen ve nesilden nesile aktarılan kültürel hafızamızda yer edinmiş semboller, motifler ve imgeleri kişilik etkisiyle eserlerine yansıtmış, çeşitli üslup ve tarza sahip 14 sanatçının 27 eseri incelenmiş olup ayrıca araştırmacıya ait 14 adet kişisel çalışmaya da yer verilmiştir. Bu konunun seçilmesinde etkili olan sebep son zamanlarda oldukça geniş bir araştırmaya konu olan kişilik kavramının kolektif bilinçaltından beslenerek kültürel hafızanın bu konudaki yerini sorgulamak ve bunun sanat eserlerine nasıl aktarıldığını incelemenin sanat hayatına kavramsal olarak katkısı olacağının düşünülmesidir. Bu araştırmanın sınırlılıkları, kişilik oluşmasında kalıtım faktörlerinin etkili olduğu kadar dış çevrenin de etkili olmasıdır. Bu kişiliğin oluşmasında etkili olan faktörlerden biri olan kültürel hafızanın etkileri üzerine literatürde yeterli araştırma bulunmamaktadır.

Tezin birinci bölümünde açıklanan kültür kavramı yetiştirmek, korumak, ekmek anlamlarına gelen ‘cultura’ kelimesinden gelmektedir. İnsanın yetiştirilmesi, zekasını oluşturulması ve geliştirilmesi anlamlarına gelmektedir (Güvenç, 1974: 96). Kültür kelimesi tanım açısından oldukça zengin, multidisipliner bir kavramdır. Kültür insana has bir kavramdır ve insanı diğer canlılardan farklı olmasını sağlayan özelliklerinden biridir. Yaşam tarzı, inanç, gelenek, görenek, ahlak, sanat anlayışı gibi bireysel ve sosyal yaşamın çoğu ögesini kültür kavramı kapsamaktadır (Çüçen, 2005: 112). Kültür kavramının tanımlanmasının kolaylaşması için yüksek, alt, kitle, popüler ve karşıt kültür gibi çeşitli türlere ayrılmaktadır. Hafıza kavramı ise Arapça kökenli bir kavram olup ve korumak, saklamak ve akılda tutmak anlamlarına gelmektedir (Mutman, 2017: 544). Türkçede hafıza kelimesi bellek kelimesi olarak da kullanılmaktadır. Yaşananları, öğrenilenleri, deneyimleri ve kültürü geçmişle ilişkisini zihinde saklamak olarak hafızayı basit bir şekilde tanımlayabiliriz. İnsan yaşamı boyunca edindiği bilgi, deneyim, kültür ve yaşanmışlıklarını hafızasında depolar. Hafıza sayesinde bu bilgiler yok olmaya karşı korunmaktadır. Hafızada korunan bilgileri hatırlamak için ise bir

ses, hareket, koku, mekân, nesne ve resim gibi aracılar sayesinde olur. Günümüzde hafıza üzerinde birçok araştırma yapılmaktadır. Hafıza da kültür gibi birçok alana hitap etmektedir. Hafıza açıklanmaya ve tanımlanmaya çalışılırken hafızanın farklı tanımları ile farklı hafıza türleri ortaya çıkmıştır (Assmann, 2008: 109). Hafıza türlerinden kişisel hafıza, kişinin özel hayatında yaşadıkları, deneyimledikleri ve anılarının kaydedildiği bir bellektir. Kişinin yaşamı sona erdiğinde sona ermektedir (Zelan, 2022). Toplumsal hafıza, toplumu oluşturan bireylerin hafızalarının bütünüdür. Kişisel hafıza kişilerin yaşamı ile sınırlıyken toplumsal hafıza toplumdaki kişilerin yaşamları ile sınırlıdır (İnce Basaran, 2010). Toplumsal hafıza düğün, bayram gibi ritüeller, inanç mekanları, kitle iletişim araçları vb. yollar ile toplumlar arasında ve nesiller boyunca aktarılmaktadır (Küçükbasmacı, 2016). Kültürel hafıza ise kültürün devamlılığı ve canlılığını sağlayan bir bellektir. Kültürel hafıza sanatçılar, din görevlileri, öğretmenler, tarihçiler gibi aktarıcı kişiler sayesinde miras kalmaktadır. Geçmişte yaşanmışlıklar, deneyimler, adetler, gelenek ve görenekler kültürel hafıza sayesinde saklanmaktadır. Kültürel hafızanın aktarımında bazı ögeler bulunmaktadır. Anlatıcılar, ritüeller, yaslar, tekrarlama ve hafıza mekanları bu ögelerdir (Assmann, 2015: 22). Kültürel hafıza yazılı, sözlü ve görsel kültürel hafıza olarak bulunmakta ve aktarımı sağlanmaktadır. Kültürel hafıza örneklerine mimiklerimizde, evimizde, düğün ve bayram gibi özel günlerimizde, kitaplarımızda, dinlediğimiz masallarda, filmlerde, müzelerde, sergi salonlarında gördüğümüz tablolarda ve tarihi fotoğraflarda gözlemlenmektedir.

Tezin ikinci bölümünde açıklanan kişilik ise çeşitli tanımlamalara sahiptir. Kısaca kişilik bir kimseye özgü özellikler, manevi ve ruhsal özelliklerin bütünüdür ve kişinin diğer kişilerden ayrılmasını sağlar. Çünkü herkesin kişilik özellikleri farklıdır (Çiçek ve Aslan, 2020). Kişilik üzerine yapılan çalışma ve araştırma da birçok görüş ve kuram bulunmaktadır. Kuramlar, kişiliğin nasıl gelişip şekillendiğini açıklamaktadır. Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, Alfred Adler, Eric Fromm gibi birçok düşünür ve araştırmacının kişilik üzerine kuramları bulunmaktadır (Taçyıldız, 2017). Kişinin hem içsel hem de dış çevresinin etkisiyle kişilik oluşur ve gelişir (Mehmedoğlu, 2004: 46). Kişiliğin oluşmasında dış çevrenin etkisi olarak kültür de etkilidir. Kişinin ilgileri, idealleri, alışkanlıkları ve düşünceleri kültürel ortamda gelişir. Kültüre uygun olmayan bir kişiliğin var olması neredeyse imkansızdır (Ceylan, 2019).

Sanatçıların eserlerinde kültürel hafızanın etkisi büyüktür. Eserlerin, sanatçının ürettiği çevreden bağımsız olduğu düşünülemez. Çünkü sanatçının kişiliği gelişirken çevreden ve

kültürden etkilenmektedir. Sanatçı eserlerini üretirken kişiliğini de yansıtmaktadır ve bu yüzden kültürel ögelere de rastlanmaktadır. Kültürel hafıza ve kişiliğin ilişkisi resim, film, dizi gibi görsel çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Tez çalışmasının amacı kültürel hafıza ile kişilik ilişkisinin sanatta temsilinin görünümleri üzerine görsel incelemeler yapmaktır. Bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırmanın kavramsal çerçevesi literatür taraması ile oluşturulmuş olup görsel incelemeler araştırmacı tarafından betimlenerek sonuca ulaşılmıştır.

2. KÜLTÜREL HAFIZA

2.1. Kültür

Kültür kelimesinin anlam zenginliği ve farklı yaklaşımları nedeniyle çeşitli tanımları bulunan kapsamlı bir kavramdır. Latince *colera* fiilinden türeyen, *cultura* kelimesinden gelen kültür kelimesi ilk kullanıldığı dönemde tarım alanında yetiştirmek, korumak, ekip-biçmek gibi anlamları vardır. Günümüz kullanımına göre tanımı ise insan yetiştirilmesi, insan zekasının oluşturulması ve geliştirilmesi anlamlarına gelmektedir (Güvenç, 1979: 96). Kültür kavramı yaşam tarzlarımız, davranışlarımız, ahlak ve görgü kurallarımız, inançlarımız, gelenek ve göreneklerimiz, sanat anlayışımız, yemek pişirme yöntemlerimiz, teknoloji, ekonomik, dini, politik ve diğer faaliyet türlerimizi yani tüm insani davranış kalıplarını içeren oldukça geniş bir kapsamdır. İnsanın bireysel ve sosyal yaşamında edindiği çoğu şeyi içermektedir.

Canlı varlıklar içinde kültür sadece insana has bir kavram olarak görülmektedir. İnsanı hayvandan ayıran yegâne özelliklerden biri sayılmaktadır. İnsanlığa özgü bilgi, gelenek-görenek, inanç ve davranışların tamamını içeren kültür, toplumun temeli olan kural, dil, düşünce, ahlak, bilim, sanat eserleri, yasalar gibi kavramların bütünüdür (Çüçen, 2005: 111). Taylor kültürün toplumdaki insanların öğrendiği bilgi, sanat, gelenek-görenek, beceri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütünlük olduğunu belirtmektedir (Güvenç, 1974: 102). Nermi Uygur'a göre ise "Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır." (Uygur, 2013: 18). Bu kadar çeşitli tanımlara sahip olan sahip olan kültür, nesiller boyunca aktarılmış maddi ve manevi unsurları içermektedir ve gelecek yaşamlar için önemli bir mirastır.

Kültür; tarih, antropoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji, etnoloji ve coğrafya gibi farklı bilim dallarına hitap eden, ortak konusu olan multidisipliner bir kavramdır (Crane, 2010). Kültür her alana özgü olarak farklı noktalardan ele almaktadır ve bu yüzden de kültür tanımı geniş ve farklılık göstermektedir. Kültür üzerine olan her tanım onun bir yönünü veya bir kısmını açıklamaya çalışmaktadır. Her alanın ortak olarak birleşeceği bir kültür tanımı yapmak neredeyse olanaksızdır (Oğuz, 2011). Çeşitli alanlara hitap eden kültür sanat alanında da aktif olarak ele alınmaktadır. Williams kültür kavramının üç farklı kullanımını açıklamaktadır Bunlardan birsi de düşünsel ve sanatsal aktivitelerin ve ürünlerin (film, resim, heykel vb.) sahip çıkılması (Williams, 1977: 80).

Kültürün özellikleri birçok alana tabi olmasından dolayı çok ve çeşitlidir. Ancak kısaca kültür; öğrenilir-öğretilir, tarihidir-süreklidir, toplumsaldır, gereksinimleri karşılar, değişir-gelişir, bütünleyicidir ve sosyalleştiricidir (Çüçen, 2005: 112). Bir bütün olarak kültür, geçmişimizde var olan ve geleceğimizde de hayatımızın bir parçası olan resim, heykel, müzik, edebiyat ve film gibi sanat eserleriyle hayatımızda yerini almaktadır.

2.1.1. Kültür Türleri

Maddi ve Manevi Kültür: Kültür kavramı genel olarak toplumun maddi (somut) ve manevi (soyut) değerlerinin bütünüdür. Kültürel değişmeler yaşandıkça bu iki değerde de değişmeler yaşanır. Toplumdaki kültür ögeleri maddi ve manevi kültür olarak ikiye ayrılmaktadır. Maddi kültür insan emeği sonucu yapılan araç ve gereçlerdir. Toplumun gelişim aşamalarındaki sahip olduğu teknoloji, beceri ve üretime göre değişiklik gösterir. Örneğin bina, okul, kitap, kıyafet vb. Manevi kültür ise toplumdaki bireylerin birbirleriyle ilişkileri sonucu ortaya çıkan yazılı veya yazısız kurallardır. Toplumun temeli olan unsurlardan meydana gelir. Toplumun yaşamını düzenleyen değer, gelenek-görenek, adet, ahlak, inanç vb. (Bilgiseven, 1995: 15). Manevi kültürü değerlendirirken topluluklar bazında değerlendirmek önemlidir. Çünkü her topluluk için manevi kültür ögeleri farklı bir anlam ifade etmektedir (Ozankaya, 1992: 218).

Yüksek (Genel) Kültür ve Alt Kültür: Toplumunda herkes tarafından benimsenmiş geçerli genel kültür özellikleri yüksek kültürdür. Örneğin genel Türkiye kültürü gibi ülkelerin kendilerine has kültürleri. Her toplumun hem genel hem de alt kültürü bulunmaktadır (Aktan ve Tutar, 2007). Alt kültür ise genel kültür bünyesinde çeşitli neden ve özellik bakımından azınlıkların oluşturduğu topluluklarca benimsenen kültürdür (Jenks, 2005: 21). Örneğin Amerika'daki Kızılderililer. Genel Türk kültürü bünyesinde de çok fazla alt kültür bulunmaktadır. Örneğin Çerkez kültürü, Alevi kültürü ve Laz kültürü. Heibdige alt kültürlerinin oluşmasında genelde yüksek kültüre karşı çıkma amacının olduğunu belirtmektedir (Hebdige, 2004: 10). Alt kültür genel olan, alışagelmişten farklı bir yaşam tarzına sahip insanların oluşturduğu genel kültürün bir parçası olan kesimdir (Kara ve Güngör, 2021).

Kitle Kültürü ve Popüler Kültür: Kitle kültürü kitlelere has olarak, kitlesel üretim koşullarından oluşan kültürdür. Endüstrileşme ve kapitalizmin gelişmesi ile ortaya çıkmış ve halka yayılmıştır. Kitle kültürü toplumsal sınıflaşmayı reddeden, özgürlük düşüncesini savunan ayrıcalıklı hayat vaat eden burjuva düşüncesini temelinde bulundurmaktadır

(Gönenç, 2002: 129). Kitle kültürü satılan, pazarlanan ve olabildikçe geniş kitlelere ulaşması amaçlanan kültürdür. Popüler kültür toplumun çoğunluğunun beğenip tercih ettiği kültürdür. Popüler kültür halk tarafından üretilen, teşvik edilendir ve bu yüzden hızlı tüketilip hızlı da unutulmaktadır (Hatipler, 2017: 32). Popüler kültür, toplulukları etkileyen ve bu kültüre bağımlı yapan gündelik yaşamın kültürüdür (Gökalp ve Gökalp, 2018). Popüler kültür ile kitle kültürün benzer noktaları bulunmaktadır. Hem kitle kültürü hem de popüler kültür kitleleri tüketime teşvik etmektedir. Popüler kültür için estetiklik ve insanlar için sevilmesi önemli iken kitle kültüründe ticari alanda var olabilmesi önemlidir.

Karşıt Kültür ve Halk (Folk) Kültürü: Genel kültüre karşı olan alt kültürler, karşıt kültürü oluşturur Karşıt kültürün en güzel örneği yeni nesil gençleridir. Farklı saç tarzı, uyuşturucu, farklı müzik trendi gibi toplumda farklı karşılanan davranış ve alışkanlıklar karşıt kültüre örnektir. Karşıt kültür ile alt kültür birbirlerine benzer olduğu düşünülebilir. Ancak alt kültür toplumun kabul gördüğü kültür ögeleri iken karşıt kültür toplumun kabul gördüklerine karşı çıkmaktadır (Çerezcioğlu, 2014). Halk kültürü endüstrileşme öncesi toplumların gündelik kültürüdür. Toplumun dil, düşünce, kültür ve beğenisiyle oluşan ve geçmişten günümüze gelmiştir. Zamanla oluşurken insan, doğa ve toplumlar ile şekillenmiştir. Milletler arası farklı kültürel özelliklerinin temeli de halk kültürüdür. Örneğin halk türküsü, el sanatları ve halk hikayeleri (Hünerel ve Er, 2012).

2.2. Hafıza

Hafıza kelimesi Arapça bir sözcüktür ve *hıfz* kökünden türemiştir. Korumak, muhafaza etmek, saklamak ve akılda tutmak anlamlarına gelmektedir (Mutman, 2017: 544). Hafıza kelimesi Türkçede ise *bellek* kelimesi olarak kullanılmaktadır ve "Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin" anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2023). Bergson hafıza kavramını geçmiş ile şimdiki zaman arasında geçen süreç veya zaman olarak incelemiştir. Bu süreçte elde edilen bilgi, anı ve deneyimlerin depolandığı yer ise hafızadır (İlhan, 2018: 43).

İnsanoğlu yaşamını sürdürürken edindiği deneyimlerini hafıza veya bellek denilen yerde depolar. Hafıza sayesinde bilgiler yok olmaya karşı korunur. Sakladığı bilgileri çoğunlukla nesne veya bir mekân ile ilişkilendirerek kaydeder. Geçmişte yaşanan olaylar ve bilgiler zihinde yaşamaya devam ettiği gibi mekân ve nesneler de bellekte varlığını devam ettirir. Bir hareket, koku, ses gibi çeşitli aracılar hatırlamamızı sağlar. Hatta bazen bir sanat eseri

hatırlamamızı sağlayabilir. Bu bağlam ile sanat eserleri örneğin resimler, heykeller vb. birer hafıza kaydı sayılmaktadır.

Hafıza birçok yazı, makale, kitapta işlenmiş bir kavramdır. Tarih boyunca farklı düşünürler ve araştırmacılar hafıza veya bellek üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir. Günümüzde yapılan çalışmalarda ise daha çok birey ve toplum açısından hatırlama veya unutma gibi süreçleri araştırır. Psikoloji, tarih, sosyoloji, nöroloji ve felsefe gibi alanlarda incelenen multidisipliner bir olgudur. Zamanla hafıza üzerine yapılan araştırmalar artmıştır. Bu artan ilginin nedeni olarak modernleşme gösterilebilir. Modernleşme ile yeni yaşam şekillerinin artması ve bireylerin kendisine yabancılaşmasıyla geçmişe ve belleğe olan ilgi artmaktadır (Annepçioğlu ve Kurt, 2019).

Psikolojik bir terim olarak hafıza, üç temel süreçten geçer; kodlama (edinme), depolama (kaydetme) ve geri getirme (hatırlama). Bu üç süreç birbiriyle yakından ilişkilidir, çünkü her birinin işlevi diğer süreçlerin gerçekleşmesini mümkün kılar. Hafızanın bilgiyle ilk karşılaşması kodlama süreci, bilginin algılanmasını ve zamanla kaydının oluşturmasıdır. Depolama süreci, bireyin o belirli bilgilere olan ilgisinin yoğunluğuna bağlı olarak uzun veya kısa olabilen bir süre boyunca bilgilerin tutulmasıdır. Hatırlama ise bireylerin bilgiyi hatırladığı ve kullandığı süreçtir (Matlin, 1992: 208). Birbirine bağlı bu üç sürece dayanarak, "duyusal, kısa süreli ve uzun süreli hafıza" olarak listelenen üç tür hafıza vardır. Duyusal hafıza, bilginin duyu organları aracılığıyla algılandığı şekilde depolanır. Duyusal hafıza her türlü bilgiyi hızlı bir şekilde kaydedebilir, ancak yalnızca çok kısa bir süre saklayabilir. Daha sonra duyusal hafızada depolanan bilgiler kısa süreli hafızaya aktarılır. Kısa süreli hafıza, yalnızca bu bilginin gerekli olduğu anda kullanılacak olan bellektir. Uzun süreli hafıza ise bilgiyi çok uzun süre saklayabilir ve kapasitesi kıyaslanamayacak kadar büyüktür (Cinan, 2001: 81).

2.2.1. Hafıza Türleri

Hafıza farklı alanlar ve araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlamalara sahiptir. Hafızayı açıklamaya ve tanımlamaya çalışılırken belleğin çeşitli türleri ortaya çıkmıştır. İnsan topluma ait, toplumsal bir canlıdır. İnsanların kişisel bellekleri olduğu gibi toplumların da bellekleri bulunmaktadır. Buna toplum hafızası denilmektedir. Assmann hafızayı içsel, sosyal ve kültürel olmak üzere üç seviyeye ayırmıştır ve bu üç seviyeye sırasıyla bireysel hafıza, iletişimsel hafıza ve kültürel hafıza adını verir. Bireysel hafıza kişilerin nörolojik olan

belleğidir. İletişimsel hafıza kişinin sosyal etkileşimleri ile oluşan ve kişinin hayatı sona erdiğinde tükenen bellektir. Kültürel hafıza ise ölüm sonrasında bile devam eden bellektir (Assmann, 2008: 109). İnsanlar toplumun bir parçasıdır ve bu yüzden bireysel hafıza gibi toplumun da hafızası bulunmaktadır (İnce Basaran, 2010: 9).

Bellek üzerine yapılan çalışmaların tarih boyunca çeşitlenerek artması çeşitli kavramlar ile bellek işlenmiştir. Bunlardan bazıları; kolektif bellek, toplumsal bellek, tarihsel bellek, kültürel bellek, iletişimsel bellek, sosyal bellek, küresel çağda bellek, kültürlerarası bellek vb. (Zelan, 2022).

2.2.1.1.Kişisel hafıza

Kaynağı kişinin özel hayatında yaşadıkları ve deneyimledikleri olan kişisel hafıza, oldukça özneldir. Kişisel hafıza kişilerin hayatlarında yaşadıkları, hatırladıkları ve başkalarının hatırlattığı anılardan oluşur (Zelan, 2022). Kişinin doğduğu zamandan öldüğü ana kadar olan yaşam süresince kişiyi etkileyen ve kişide iz bırakan deneyim ve anılar kişinin kişisel hafızasını oluşturmaktadır (İlhan, 2018: 38). Hallbwachs kişisel hafızayı, kimse yokken kişisel olarak hatırlananlar ve başkalarının hatırlattıkları olarak açıklamaktadır (Halbwachs, 2019: 63). Kişisel hafızada hatırlanabilmesi için başkalarına da ihtiyaç vardır. Connerton ise kişilerin hayat hikayeleri kişisel belleğin kaynağıdır şeklinde tanımlamaktadır (Connerton, 2014: 38). Kişisel hafızanın dışavurumu geçmişten günümüze gözlenmektedir. Yıllar öncesinde mağara çizimlerinde başlamış günümüzde ise çizim, roman, hikâye, şarkı gibi sanat eserlerinde gözlemlenmektedir. Sanat eserlerinde kişisel hafıza harici mekân hafızası ve nesne hafızası örnekleri de gözlemlenebilmektedir.

Deneyim kişisel hafızanın en önemli özelliğidir. Kişi deneyimlediği şeyi belleğine kaydeder ve sonrasında hatırlayabilmektedir. Örneğin günümüzde yaşayan bir yetişkin lisesindeki bir öğretmeni hatırlayabilir ancak 2. Dünya Savaşındaki hava durumunu hatırlayamaz. Çünkü kişi o zamanda yaşamamış ve deneyimlememiştir. Ek olarak günümüzdeki bazı sosyal medya uygulamaları kişisel belleği canlı tutmayı sağlayacak şekilde anılar özelliği bulunmaktadır.

Kişisel hafıza kişilerin yaşamı ile sınırlı iken toplumsal hafıza ise toplumları oluşturan kişiler ile sınırlı bir bellektir.

2.2.1.2.Toplumsal hafıza

Toplumsal hafıza ile kişisel hafıza etkileşim içinde olan iki kavramdır. Toplumsal olaylar kişisel hafızayı etkiler. Kişisel hafızanın oluşup muhafaza edilmesi için topluma ihtiyaç vardır (Fedayi, 2010: 150). Bireylerin hafızası olduğu gibi toplumların da hafızası bulunmaktadır. Bireyler topluma ait olduğu için ortak deneyimler toplumsal hafızayı oluşturur (İnce Basaran, 2010: 11). Toplumsal hafıza kavramının öncüsü Fransız sosyolog Maurice Halbwachs sayılmaktadır (Olick, Vinitzky-Seroussi ve Levy, 2011). Toplumsal hafıza bireylerin toplumsal mekânda yaşanan olaylara şahitlik edip bilgiyi paylaşmalarıdır. Yaşanan olaylar deneyimlenip sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. Toplumsal hafızanın önemli bir parçası olan hatırlama ile sonraki nesillere aktarımı sözlü, yazılı ve anıt yerler olarak gerçekleştirilir (Fedayi, 2010).

Kişiler bir toplumun gelenekleri içine doğar. Bu gelenekler de toplumsal belleği oluşturur. Toplumsal hafızanın nesiller boyunca aktarılmasında ritüel ve gelenekler etkili aracılardır. Düğün, tören, bayram vb. ritüeller toplumsal belleğin hatırlatıcısıdır. Gelenek ve görenek altında gerçekleşen ritüellerin değişip farklılaşması ise oldukça zordur (Küçükbasmacı, 2016). Ayrıca mekanlar aracılığı ile de toplumsal hafıza canlı kalmaktadır. Örneğin inanç ritüel mekânı olan Mekke. Orada yaşayan toplumlar sonraki nesillere bu mekân sayesinde toplumsal hafızayı aktarırlar (Bozan, 2018). Kitle iletişim araçları da toplumsal hafızanın oluşması ve nesiller boyunca aktarılmasında etkilidir. Basılı gazeteler, yayınlar, belgeseller vb. sayesinde toplumsal bellek oluşturulur (Doyuran, 2018: 65)**.** Doğa olayları, savaşlar vb. sonucunda gerçekleşen yıkımlar maddi-manevi kayıp ve can kaybının yanında toplum hafızasına da zarar verir Yaşanmış savaşlar, toplu ölümler, sömürgecilik, göçler ve kıtlıklar gibi ekonomi ve sosyal yapıyı kötü etkileyecek toplumsal hafıza olayları bulunmaktadır. Bu şekilde kötü etki yaratabilen olayları toplumsal hafızaya müdahale ederek hatırlanmasını engellemeye çalışanlar da bulunmaktadır. Bu gücü elinde bulunduran devlet toplumsal hafızayı çarptırarak yeniden oluşturmaya çalışabilir.

2.2.1.3.Kültürel hafıza

Kültürel hafıza, geçmişe ait değerlerin ritüeller, festivaller, semboller, kelimeler ve diğer taşıyıcılar aracılığıyla toplum tarafından nesilden nesile aktarılmasıyla oluşur. Kültürel hafıza yirminci yüzyılın başlarında çalışma ve araştırmalarda yer almaya başlamış ve günümüzde güncel olarak hala araştırılmaktadır. Resim, edebiyat, tarih dahil birçok alana hitap eden

multidisipliner bir kavramdır (Toprak Sakız, 2022). Belleğin toplumsal temelinden yola çıkan Assmann, belleğin kültürel temeline dikkat çekmiş ve ilk kez kültürel bellek teorisini ortaya atmıştır. Assmann, kültürel hafızanın bellekte korunduğuna ve din görevlileri, öğretmenler, sanatçılar ve tarihçiler gibi kişiler sayesinde miras kaldığına inanıyordu (Assmann, 2015: 22). Kültürel hafıza kimliğin oluşması, biçimlenmesi ve şekillenip sürdürülmesidir (Heller, 2001). Kültürel hafıza, kültürel mirasın devamlılığını ve gelecek nesillere kültürün aktarılmasını sağlar. Confino toplumların kültürel hafıza sayesinde ortak tarih ve gelenek bilinci oluşturduğunu ve geliştirdiğini belirtmektedir (Confino, 2008: 79).

Kişisel hafıza yaşam sona erince, toplumsal hafıza ise toplum üyelerinin yaşamı sona erince bitmektedir yani ömürler ile sınırlıdırlar. Geçmişin gelecek nesillere aktarımının kişi ve topluluk boyutundan daha ilerisine hitap etmelidir. Kültürel hafıza ile toplumların değerlerinin sağlanması ve geleneklerin yaşatılmasını mümkün kılar. Geçmiş olayların, bilgilerin canlı tutulması ve kültürel anlamda da ilişkiler ve bağlantıların kurulmasına yardımcı olmaktadır (Yaman, 2022). Kültürel hafızadaki bilginin aktarılmasında ve sunulmasında ses, resim, mimik, ritüel, dans, geleneksel kıyafet ve müzik gibi çeşitli sanatsal iletişim araçları kullanılır (Akın, 2018). Kültürel hafıza sayesinde geçmiş ile bugün arasında bir çeşit iletişim gerçekleşir. Hatırlama ile gerçekleşen bu iletişim alışkanlık belleği ile veya alışkanlık belleğinin temeli olan tören ya da ritüelistik pratikler aracılığıyla gerçekleşir. Bu iletişim sayesinde yalnızca bireyin yaşanmışlıkları değil toplumun da yaşanmışlıkları aktarılarak kültürel ögeler hatırlanır (Bedir ve Tabakoğlu, 2021). Teknolojik toplumun gelişmesi ve teknolojik araçları kullanımının artması, kültürel hafızanın küreselleşmesini ve yayılmasını kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır (Tan, 2013). İnternet teknolojisinin sürekli gelişmesiyle birlikte, sosyal medya etkileşimi olgusu giderek daha fazla öne çıkmıştır. Kültürel hafıza, sosyal medya aracılığıyla etkin bir şekilde yayılmaktadır. İnternet, kültürel hafızanın geniş kapsamlı ve verimli bir şekilde yayılması için ana kanal haline gelmiştir (Zheng, Zhang, Liang, Chen, ve Ye, 2023).

Kültürel hafıza psikoloji, tarih ve sosyoloji gibi çeşitli bilimlerin ortak alanı ve sanat, müzik, din, siyaset ve toplumla ilgili olan kavram ve konularla ilgilenmesi nedeniyle üzerine yapılan araştırma ve çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Toplumlar için oldukça önemli olan bu konu ve bilim dalları için kültürel hafıza kavramı vazgeçilmezdir. Mekânın kültürel hafızanın hatırlanması için oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Örneğin aile anıları tekrar anımsamak için eski köy evine yapılan ziyaretler. Köye geldiğinde eskiden yapılan düğünler,

festivaller vb. hatırlanır. Ayrıca geleneklerin kültürel hafıza içinde muhafaza edilip canlı kalması ve aktarılmasının sağlanması metinler, ritüeller, yemekler, geleneksel giysiler, danslar, oyunlar, şarkılar ve resimler gibi kültürel aracılar sağlamaktadır (Akın, 2018). Kültürel hafızanın yaşatıldığına ve devam ettiğine dair birkaç örnek vermek gerekirse düğün, nişan, mesire alanı gezmek, lohusa ziyareti, bayramda büyükleri ziyarete gitmek gibi etkinlikler (Çınar, 2022).

Assmann'a göre kültürel hafıza nesiller boyunca aktarımı belli ögeler ile gerçekleşmektedir. Bu ögeler anlatıcılar, bayram ve ritüeller, ölülerin anılması, tekrarlama ve hafıza mekanlarıdır. Rahipler, ozanlar, öğretmenler gibi kültür aktaranlar anlatıcılara örnek verilebilir. Özellikle yazılı kültür kaynaklarının olmadığı dönemde anlatıcılar oldukça değerlilerdi. Günümüzde de sosyal medyada birçok anlatıcı aktif olarak bulunmaktadır. Video kanalları, metin paylaşımları gibi yollar ile kültürel hafızayı aktararak canlı tutmaktadırlar. Bayram, düğün gibi ritüeller ise kişilerin bir araya gelmeleri ve düzenli tekrarları ile kültürün korunmasını ve nesiller boyunca aktarılmasını sağlar. Bayramlarda el öpülmesi veya çocukların şeker toplaması adetlerinin yıllar boyunca sürmesi kültürel hafızasının canlı kalmasına örnek olarak verilebilir. Ölülerin anılması yani ayinler geçmiş ve geleceğe yöneliktir. Geçmişe yönelik hatırlamada ölen kişiyi yaşanılan anılar ile unutmamaya çalışılırken, geleceğe yönelik ise kişi unutulmamak için öldükten sonra anılmak için eser bırakılarak anılır. Ünlü bir sanatçının ölüm yıl dönümlerinde onun sanat eserleriyle anılarak hatırlanması gibi. Kültürel hafızanın kültürel öğeler ile nesiller boyunca aktarılmasının sağlanması için tekrarlamalar da oldukça önemlidir. Tekrar etme geçmişin devam ettiği sayılmaktadır. Mekanlar hafızayı güçlendirmekte ve hatırlamayı kolaylaştırmaktadır. Mezarlık, müze, inanç ritüel mekanları gibi yerler hafıza mekanına örnektir. Kültürel hafızanın korunmasında ve gelecek nesillere hızlıca aktarılmasında bu mekanlar oldukça aktif yer almaktadır. Müze gezisinde geçmiş kültürlerimizi öğrenmemiz örnek olarak verilebilir (Assmann, 2015: 62-69).

Toplumun kimliği olarak bilinen kültürel hafıza sözlü, yazılı ve görsel kültür ile sanatta kendini göstermektedir.

2.2.1.3.1. Sözlü kültürde hafıza

Sözlere bağlı olan sözlü kültür hem kültürel hafızanın oluşmasında hem de aktarılarak gelecek nesillere ulaşılmasında oldukça etkilidir. Her toplumun geçmişi ve kültürü vardır. Bu

geçmişlerine ait efsane, masal, mitoloji ve gelenekleri bulunmaktadır. Bu topluluklar tarihlerine ait mitolojileri, masalları ve efsaneleri yıllar boyunca nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu aktarım ise yazının icadından önce sözel olarak gerçekleşmekteydi. Toplumun kültürünü tanıtan bu masallar, rivayetler ve hikayeler sözel kültür olarak çocukluktan itibaren aktarılmaktadır. Sözlü kültürde kültürel hafızanın aktarımında anlatıcılar önemli yer almaktadır. Kültürel hafızanın sözlü olarak aktarımı anlatış biçimine göre de değişiklik göstermektedir. Anlatıcının hatalı bir kavram kullanması kültürün doğru aktarılmasını engeller (Ong, 2010: 47). Sözel kültürün kalıcılığı ezber ile sağlanmaktadır. Ezber ile insan hafızasında saklanan kültür iletişim sayesinde aktarılır. Hafızanın canlılığı sağlanarak kültürün unutulmasını engellemek için tekrarlar önemidir. Tekrar edilmeyen bilgi belirli bir süre sonra unutulmaya mahkûm olur. Bilginin hafızada kalıcılığının sağlamak için melodili, müzikli ve ahenkli bir şekilde kaydedilebilmektedir (Kahraman, 2021).

Sözlü kültür ögelerini ilgi çekici kılan özelliği, yazılı kültür ögelerinden farklı olarak, sözlü kültür ögelerinin varlıklarını ve devamlılıklarını sürdürmek için hafızaya veya beleğe gereksinim duymalarıdır (Rubin, 2015: 349). Sözlü kültür özellikle yazının keşfi ve kültürün yazı ile aktarımından önce kültürel hafıza için en çok kullanılan yoldu. Kişilerin deneyimlerini, geleneklerini söze dökmesiyle unutulmaktan kurtarır. Sözlü kültürde aktarılanlar için bir kanıt sunmaya gerek yoktur. Örneğin tarihte ozan olarak bilinen anlatıcılar destanları şarkı besteleyip sözel olarak kültürel hafızanın aktarımını sağlamaktalardı (Ong, 2010: 47). Sözlü kültür örneklerine birçok yerde rastlanmaktadır. Bebeklere söylenen ninniler, çocuklara anlatılan masallar, gençlere verilen öğütler ve kayıplar için yapılan ağıtlara kadar birçok yerde sözlü kültürde hafıza karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yazısız kültürde dans, şarkı, mekân, geleneksel giysi, takı gibi aracılar da kültürel hafızayı oluşturur (Taş Alicenap, 2015).

2.2.1.3.2. Yazılı kültürde hafıza

Yazı kültürünün gelişmesiyle sözlü kültür hafızasında saklanan bilgiler ve deneyimlerin korunması için kaydedilmesi ile yazılı kültürel bellek oluşmuştur. Yazılmış metinler bir bilginin aktarımında hafızaya yardımcı bir araç olmuştur. Hatırlamayı kolaylaştırmak için yazılı metinler ve görseller kullanılmaktadır. Connerton sözlü kültürden yazılı kültüre geçişi kaydetme pratiğine geçiş şeklinde belirtmiştir (Connerton, 2014: 129). Yazılı kültürün ilk örnekleri Sümer tabletlerinde gözlemlenmektedir. Mezopotamya'ya ait kültürel ögelere bu

çivi yazıları sayesinde erişilebilmektedir. Ayrıca yazılı kültür hafıza örneklerine mağara duvarlarında, hayvan derilerinde, ağaç kavuklarında ve taşların üzerinde bulunmuş metinlerde gözlemlenmektedir.

Tarih boyunca yazılı kültürde hafıza gelişmiş ve kullanımı artmıştır. Kültürün nesiller boyunca aktarılmasının yanında eğitimde de yazılı kültür yer almaktadır. Sözlü kültürde hafızanın kaynağı ve doğruluğu sorgulanamazken yazılar sayesinde eleştiriye ve yorumlamaya açık hale gelmiştir. Yapılan yorumlar sayesinde metafor ile gerçek kültürün aktarımı ayırt edilebilmiştir.

Yazılı kültürün ortaya çıkmasıyla elbette sözlü kültür ürünleri unutulmamış ve varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Sözlü kültür iletişim sayesinde sürmektedir. Büyükler eski zamanları anlatırken, eskiden yapılan geleneklerden bahsederken sözlü kültür gözlenmektedir. Görsel kültürde hafızanın ögelerinde de yazılı kültür var olabilmektedir. Örneğin bir resmin altına not düşülmesi veya çekilen fotoğrafın altına tarihle birlikte nerede çekildiği ve ne yapıldığını açıklayan metinler yazılmaktadır.

2.2.1.3.3. Görsel kültürde hafıza

Görsel kültür basit anlamıyla yaşanmış veya yaşanan kültürün görsel olarak yansımasıdır. Kültürün görseller biçiminde var olmasıdır (Başak, 2021). Geçmişten günümüze aktarılan gelenekler, bilgiler gibi kültür ögelerinin aktarımında sözlü ve yazılı kültür aktarımı harici görsel kültür de önemli yer almaktadır. Görsel kültürde hafızada önemli olarak görülen, görülmesi gereken, gösterilen ögelerden oluşmaktadır (Karadağ, 2004: 13). Görsel kültürden bahsedildiği zaman neredeyse her zaman sanat akla gelmektedir. Görsel kültür güzel sanatlarını da anlamı altında kapsamaktadır (Başak, 2021).

Sinema, çizgi roman, film, televizyon, gazete, bilgisayar, reklam, sanat eserleri gibi görüntüler aracılığıyla görsel kültü aktarımı gerçekleştirilmektedir. Özellikle gelişen teknoloji ve sosyal medya ortamı sayesinde görsel bilgiye daha çok denk gelinmektedir. Görsel kitle iletişim aracı olan fotoğraf, ses kaydı, videolar gibi araçlar ile kültürel hafızanın daha çok kitlelere aktarımı sağlanmaktadır. Törenler, ritüeller, festival ve ayinlerin geçmiş zamanlardaki haline ait görüntülerin fotoğraf ve videolar aracılığı ile iletilmesi sosyal medya sayesinde artmıştır (Kahraman, 2021). Belgeseller sayesinde de kültürel hafıza aktarımında

aktif yer almaktadır. Örneğin başka ülkeye ait kültürel hafıza belgeseller sayesinde kolaylıkla öğrenilebilmektedir.

İlk çağlarda yazılı kültürün gözlemlenmesi gibi görsel kültürel hafıza da gözlemlenmiştir. İnsanlar mağaralara, ağaç kavuklarına, taşlara metinler yazdığı gibi yaşamlarını anlatan çizimler de yapmışlardır. Ayrıca heykel benzeri görsel nesneler de yapmışlardır (Kahraman, 2021). Kültürel hafızanın görsel olarak saklanması sayesinde zaman içinde kültürün değişmesini ve unutulmasını önleyerek kalıcı bellek oluşmasını sağlar. Tarihi ve kültürel olarak ilgi çeken destinasyonların ziyaretçilerinin fazla olmasının nedenlerinden biri görsel kültürel hafıza ögelerinin de bulunmasıdır (Günay, 2020).

3. KİŞİLİK

Kişilik kavramı çok geniş bir alana sahip olması ve başta psikoloji olmak üzere çeşitli bilim dallarında incelenen bir konu olduğu için tek bir tanım yapılması oldukça zordur. Kişilik 'Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü, şahsiyet' şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023). Kişilik kelimesinin İngilizce anlamı "personality" anlamı kişi olan "person" kelimesinde türetilmiştir. Bu kelime de anlamı tiyatro oyuncularının sahnede kullandıkları maske anlamına gelen Latince "persona" kelimesinden alınmıştır. Oyuncuların sahnede sergiledikleri karakterin sahip olduğu kişilikleri bu maskeler ile aktarılmaya çalışılmıştır (Toplu Demirtaş, 2019). Kişilik yirminci yüzyılda bilimsel disiplinler tarafından araştırılmaya başlanmış ve ilk bilimsel araştırma yapanlardan birisi Sigmund Freud'dur. Freud kişiliğin oluşmasında 0-5 yaş dönemini oldukça önemli bulmuştur (İnanç ve Yerlikaya, 2012: 2).

Kişilik bir kişinin kendine özgü düşünme, hissetme ve davranış kalıplarıdır. Kişinin doğduğunda sahip olduğu özellikler ile yaşamı sürecinde elde ettiği özelliklerin tümü sayesinde kişiliği oluşmaktadır. Kişilik özellikleri sayesinde bir kişinin diğer kişilerden ayrılmasını sağlanmaktadır (Çiçek ve Aslan, 2020). Kişilik özelliklerine örnek olarak samimiyet, dürüstlük, sinirlilik, sadakat, güvenilirlik, sahtekarlık verilebilir. Kişinin sahip olduğu kişilik özellikleri ile o kişi rahatlıkla tanımlanabilir. Örneğin bir kişi arkadaşı için sinirli, sempatik, eğlenceli, akıllı gibi kişilik özellikleri tanımlayabilir.

Kişilik kişinin davranışlarını tüm yönleriyle kapsayan bir kavramdır. Bir duruma karşı kişinin sergilediği davranış kalıplarıdır. Kişiliğin oluşumunu etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. İnsanın yaşamı boyunca kişilik bu faktörlerden dolayı değişikliğe uğramaktadır. Kişilik bir kimsenin hem fiziki-içsel yapısıyla hem de yaşadığı çevrenin kültürel etkileşimi ile gelişir (Mehmedoğlu, 2004: 46). Carl Jung'a göre kişilik birbirleri ile etkileşimde olan çoklu sistemlerden oluşan bir yapı şeklinde tanımlamaktadır. Sistemlerin hepsi kendi içlerinde önemlidir (Akto, 2011). Mizaç, karakter, duygular, fiziksel ve ruhsal özellikler, inançlar, görüşler, yetenekler, ilgi alanları vb. kişiliği oluşturmaktadır. Kişilik biyolojik, kalıtımsal etkenler ve çevresel etkenlerden oluşmaktadır. Biyolojik ve kültürel özelliklerin birleşimidir. Yani kişilik üzerinde kalıtım ile aile, çevre, coğrafya, deneyim ve yaşam tarzı etkilidir (Burger, 2006: 36). Kişilik toplumsal hayat içinde kazanılan davranış ve alışkanlıklardır. Toplum ve toplumsal özelliklerin de kişilik üzerine etkileri bulunmaktadır.

Toplumu oluşturan eğitim, gelenek, görenek, kültür ve semboller kişilik oluşumunda etkilidir (Çiçek ve Aslan, 2020).

Kişiliğin kalıtsal özelikleri kısmının ifadesinde ‘mizaç’ kavramı kullanılmaktadır. Mizaç (huy) kalıtım yoluyla kişinin sahip olduğu duygusal ve fizyolojik özellikleridir. Kişiye özgü tepki, davranışlar da mizaca dahildir. Örneğin bazı kişiler fazla mutlu ve cana yakınken bazıları ise farklı mizaca sahip olarak sinirli veya korkaktırlar. Kişiliğin sonradan kazanılan özellikleri kısmına baktığımızda ise ‘karakter’ kavramı karşımıza çıkmaktadır. Karakter çevre, aile, okul gibi ortamlar sayesinde çocukluktan itibaren gelişmeye başlar. Herkesin yetiştiği toplum ve kültürü çeşitlik gösterebildiği için karakteri de farklılık göstermektedir (Ceylan, 2019). Kişilik bir süreç sonucu oluşmaktadır. Bu süreç kişiler arası farklılık göstermektedir. Bu yüzden her insan farklı kişilik özelliklere sahiptir.

Toplumda kişiler sahip olduğu kişilik özellikleri sayesinde ayrılmaktadırlar (Tutar, 2018: 292). İnsan vücudunun geçen yıllar boyunca değişmesi gibi kişilik de yıllar geçtikçe değişebilmektedir. Kültürün toplumun özellikleri ve yaşam tarzını yansıttığı gibi kişilik de bireyin sahip olduğu öznel yönlerini ve yaşam tarzını yansıtmaktadır. Sanatçıların sahip olduğu kişilik örüntüleri çerçevesinde yaratıcı davranışlar sergiler ve kendi kişiliğini yansıtan sanat eserleri ortaya koyarlar. Farklı kişilik özellikleri farklı resim tarzlarıyla da ilişkilendirilebilir. Psikolojiye göre sanatsal tercihlerimiz kişiliğimiz hakkında pek çok şey söyleyebilir.

3.1.Kişilik Kuramları

Kişilik üzerine yapılan araştırmalarda birçok görüş ve kuram karşılaştırmaları vardır. Kuramlar, kişiliğin nasıl gelişip şekillendiğini açıklamaktadır. Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, Alfred Adler, Eric Fromm gibi birçok düşünür ve araştırmacının kişilik üzerine kuramları bulunmaktadır (Taçyıldız, 2017). Kişilik kuramlarının genel yaklaşımı işlevselsdir. Kişilik kuramcıları da insan davranışlarında güdülere önem vermişlerdir. Güdülerin kişinin istek, davranış ve arzularını anlama ve çözümlemede büyük rolü olduğuna inanmışlardır (Ceylan, 2019).

Sigmund Freud psikoanalitik kuramını geliştirmiştir. Kurama göre kişilerin kendi fark edemedikleri bilinçaltı öğeler de kişilik oluşumunu etkilemektedir. Freud kişiliği açıklarken id, ego ve süper ego terimlerini temel almıştır (Odabaşı ve Barış, 2006).

İd (Alt Benlik): Bireyin doğuştan kalıtsal olarak gelen kişilik özelliklerini ve içgüdülerini kapsar. İstek ve arzular, tepkiler gibi yaşam dürtülerinden sorumludur ve isteklerinin sınırı yoktur (Burger, 2006: 77-85).

Ego (Benlik): İd'in güdüleri çevresinden öğrendikleri, değerleri ve kültürü gibi dış dünya ile etkileşime girerek geliştir. İd'in sonsuz isteklerini değerlendirir ve bastırır. Çevre tarafından kabul edilen halidir (Burger, 2006: 77-85).

Süper Ego (Üst Benlik): Bireye aktarılan bilgi, değer vb. yargıları yönetendir. Toplumun öğrettiği doğru, yanlış, iyi ve kötü gibi kavramlardan oluşmaktadır. Kişiliği denetler (Burger, 2006: 77-85).

Carl Gustav Jung, psikoanalizin 3 temel terimi id, ego, süper ego yerine bilinç, kişisel bilinçaltı ve kolektif bilinçaltı terimlerini kabul etmiştir. Ego daha çok bilinçli işlemleme yaparken, id ve süperego daha çok bilinçaltı işlemleme yapar. Kişisel bilinçaltı, bilincin hemen altında yer alır ve bireyseldir. Anılarımız, deneyimlerimiz, arzu ve dürtülerimiz kişisel bilinçaltımızı oluşturur. Kollektif bilinçaltı ise bilinçaltının derinlerinde yer alır ve kalıtımsal nitelikler taşır. Korku, cinsellik, ölüm, sevgi gibi geçmişten beri atalarımızın da sahip olduğu deneyimler kollektif bilinçaltına girer (Ağluç, 2013).

Freud'un öğrenci ve asistanı olan Jung, Freud'ud çoğu düşünce ve görüşüne sonraları karşı çıkmıştır. Freud, kişinin doğumundan itibaren çocukluğunda yaşadığı deneyimlerin kişinin kişiliğini şekillendirdiğini savunmaktaydı. Jung ise insanı gelişmeye ve değişime açık varlık olduğunu ve Freud'un çocukluktan gelen yaşanmışlıklarla yaşanmak zorunda olunması düşüncesini yetersiz bulmaktadır (Yılmaz, 2018). Jung'un kuramı kişinin içe dönük ve dış dönüklüğüne odaklanır ve kişiliğin etkileşimde olan sistemlerden oluştuğunu belirtir. İçe dönük insan başkalarıyla bulunmaktan hoşlanmazken, dışa dönük insan başkalarıyla bulunmaktan keyif alır ve yalnız kalmaktan hoşlanmaz. Jung kişiliğin kolektif bilinçaltı ile ilişkili olduğunun üzerinde durur. Kişiliğin doğuştan olması ortak bilinçaltı ile dünyaya gelmemiz olduğunu savunur (Burger, 2006: 77-85).

4. KÜLTÜREL HAFIZA VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ

Toplumların kendilerine ait değer, adet, gelenek ve görenek ögelerinin oluşturduğu kültürü vardır. Toplumun gelişimi boyunca kültürel hafıza meydana gelmiştir. İnsanoğlu bu kültürel hafızaya sahip topluma doğmakta ve yaşamaktadır. İnsanın doğması ve büyümesi evrelerinde kültür bulunmaktadır. Kişinin ilgileri, idealleri, alışkanlıkları ve düşünceleri kültürel ortamda gelişir. Bu yüzden kişiliğin oluşması ve gelişmesinde kültürel hafızanın etkileri göz ardı edilemez (Ceylan, 2019). Kişisel gelişimin en önemli belirleyicilerinden biri olan kültür, kişiliği oluşturan birçok stratejiyi biçimlendirmektedir (Arslantaş, 2008). Kültür kişi büyürken öğreneceği şeyleri belirler veya sınırlar. Kültür sayesinde kişiye toplumun kabulünü sağlayacak davranış tarzı aktarılır. Davranış tarzları zamanla değişime uğrar ancak kültür de zamanla özünü kaybetmeden değişimlere uğramaktadır (Taçyıldız, 2017).

Kişi kimliğini sahip olmadan önce toplumsal kimliğine sahip olur (Çetinkaya, 2015). Kişiliğin oluşmasında kalıtım, eğitim, çevre, din ve kültürün etkileri bulunmaktadır. Kültür önce kişiliği etkiler ancak sonra kişilikten de etkilenmektedir. İnsanoğlu kültüre sahip bir toplumda yetiştiğinden kültüre has davranış ve düşünce kalıplarını kazanır. Dolayısıyla kişiliği oluşur. Kültüre has duygu ve düşünce kalıplarına sahip olan kişi, biyolojik güdülerini kontrol eder veya kültür güdüleri bastırır. Sonrasında kültürünü benimsemiş kişi, kültürü etkilemeye başlayabilmektedir (Engin, 1990).

Kültürel hafıza ve kişilik ilişkisi resim, film, dizi gibi görsel çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Örneğin yabancı film ve diziler yabancı kültürlere ait imgeler içermekte ve izleyicilere bunu aktarmaktadır. Bu film ve dizileri sürekli izleyen kişilerin kıyafet, düşünce, görüş, davranış gibi özelliklerinde değişme sonucu kişiliklerine etki ettiği gözlenebilmektedir.

Fikret Otyam eserlerinde Anadolu hayatını, geleneklerini, insanını dolayısıyla Anadolu kültürünü ele almıştır. Sanatçı, Bedri Rahmi Eyüboğlu atölyesinden mezun olup Avrupa tecrübesiyle modern Batı sanatına da hâkim olmuştur. Aldığı eğitimler sonucu halk sanatına, destanlara, efsanelere ve türkülere olan ilgisi yoğunlaşmıştır. Sanatçı kişiliğini kültürel figürler, efsaneler ve ögeler etkilediği için eserlerinde daha çok Anadolu kültürünü işlemiştir. Sanatçının çalışmalarında Anadolu kadınları, şahmeran figürleri ve Anadolu'nun çok kültürlü yapısı, yazılı ve sözlü hikayeleri yer almaktadır. Fikret Otyam, yaşamış olduğu toprakların ve insanının hayatını betimlerken Anadolu çoklu mozaiğinin, kültüre özel karakterini de eserlerine doğrudan yansıtır. Bir ressam ve bir gazeteci olarak kendi kimliğini, dünya

görüşünü, toplum bilincini ve yaşam anlayışını özgün bir dille tuvale aktarırken hem kendisini hem de yaşadığı toplumu temsil etmiştir (Yılmaz ve Küçükşahin, 2017).

Sanatçının 1988 tarihinde yapmış olduğu "İsimsiz" (Görsel 4.1.) eserinde şahmeran figürünü duvar örtüsü şeklinde görselleştirmiş ve arka plan olarak betimlenmiştir. Eserde turuncuya boyanmış arka planın üstünde bir şahmeran figürü bulunurken ön planda ise yöresel kıyafetler giymiş iki kadın figürü yer almaktadır. Sanatçı bölgeye ait kültürel efsaneyi işlerken yerelliği ön planda tutmuştur. Kadın figürleri yöreye ait olan örtünme tarzıyla resmedilmiştir ve kültürel ögesi olan yazmalarda bulunan tüm işleme ve bocuklar ayrıntılı betimlenmiştir. Resim biçimsel olarak incelendiğinde, Otyam'ın, ön planda yer alan iki figürün boyun kısımlarını uzatarak ve gözlerini de iri bir şekilde resmetmesiyle figürlerde biçim bozmaya gittiği görülmektedir (Yılmaz ve Küçükşahin, 2017).

Görsel 4.1. Fikret Oytam, "İsimsiz", 1988 (Yılmaz ve Küçükşahin, 2017).

Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaygın olarak rastlanan bir efsane olan şahmeran, insan başlı yılan olarak halk sanatında betimlenir. Yılan figürü birçok kültürlerde vardır ve yılanın ölümsüzlük, kötülük, yeniden doğma ve şekil değiştirme gibi anlamlara getirilmektedir. Şahmeran figürünün kötülükten, doğal afetlerden koruduğu ayrıca bereket ve şans getirdiğine de inanılmaktadır (Yılmaz ve Küçükşahin, 2017).

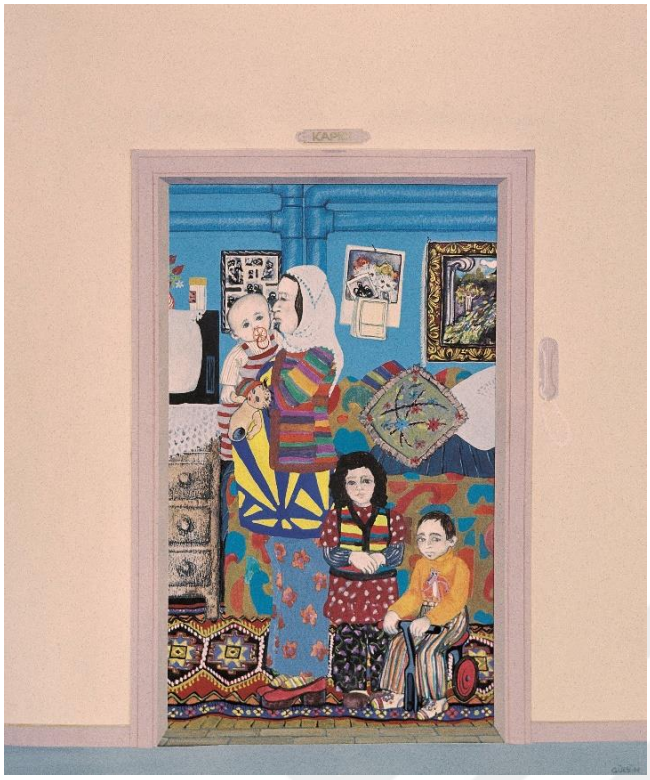
Sanatçının "İsimsiz" (Görsel 4.2.) eserinde de görüldüğü üzere şahmeran figürünün dışında tavus kuşu motifini de resimlerinde sıklıkla kullanmıştır. Tavus kuşu figürü Anadolu'da farklı anlamlar barındırmaktadır. İslam kültüründe cennet sembolü olarak kabul edilir ve halk sanatında motif olarak kullanımı yaygındır. Farklı inanışlarda farklı anlamları da vardır. Otyam eserlerinde bu figürü hem simgesel bir öge olarak hem de arka yapı elemanı olarak kullanmıştır. Ön yapıda bulunan kadın figürü yöresel kıyafeti ile betimleniştir. Buradan da

halk sanatına bağlı kalarak çalışmalarını gerçekleştirdiği söylenilebilmektedir (Yılmaz ve Küçükşahin, 2017).

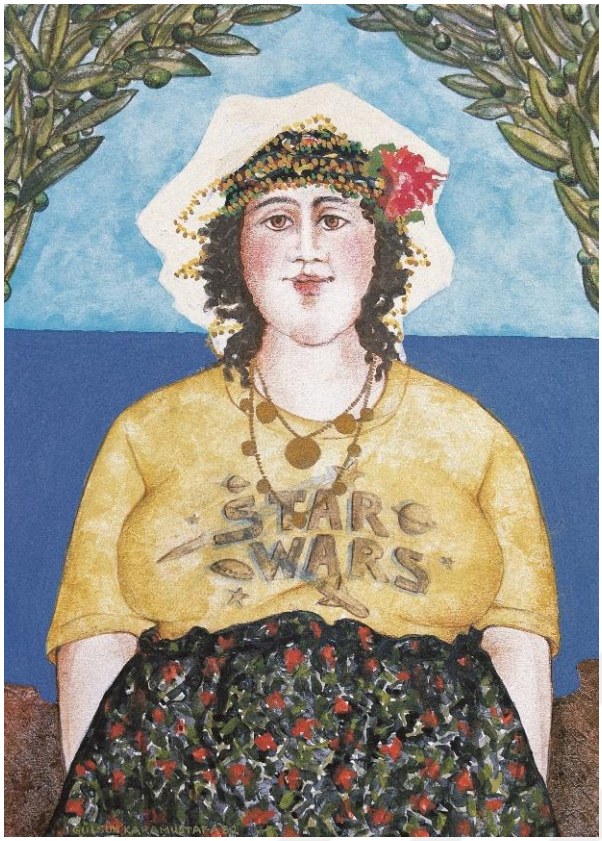
Görsel 4.2. Fikret Oytam, "İsimsiz", 2003, Tuval Üzerine Yağlıboya (Yılmaz ve Küçükşahin, 2017).

Sanatçı Gülsün Karamustafa eserlerinde göç, kültür, kimlik, aidiyet konularına odaklanmıştır (Çelebi Erol, 2019). "Kapıcı Dairesi" (Görsel 4.3.) eserin adından da fark edileceği üzere belli bir sınıfı temsil etmektedir. Kapıcı binanın en alt katında küçük bir alanda yaşar. Bu eserde göze çarpan ilk detay, kapısı olmayan ancak üstünde "kapıcı" yazan bir kapı çerçevesidir. Dairenin içinde şehir ve köy kültürlerinin bir arada olduğu kıyafetleri olan kadın ve çocuklar bulunmaktadır. Eserde kültürel hafıza ögeleri olarak geleneksel desenli halı, duvar halısı, kıyafetler göze çarpmaktadır. Kişilik kültür ile oluşmaktadır ancak çevreden etkilenmektedir. Eserde de köy kültürel ögelerini içeren ev eşyaları kıyafetler varken kente yerleşmeleri ile yeni kültür kişiliklerini, alışkanlıklarını, tarz ve düşüncelerini etkilemiştir. Bu etkinin sonucu evin dekore ediliş şekli, televizyon, çocuk oyuncakları ve takvim gibi kent kültürel ögesi örneklerinden gözlemlenebilmektedir.

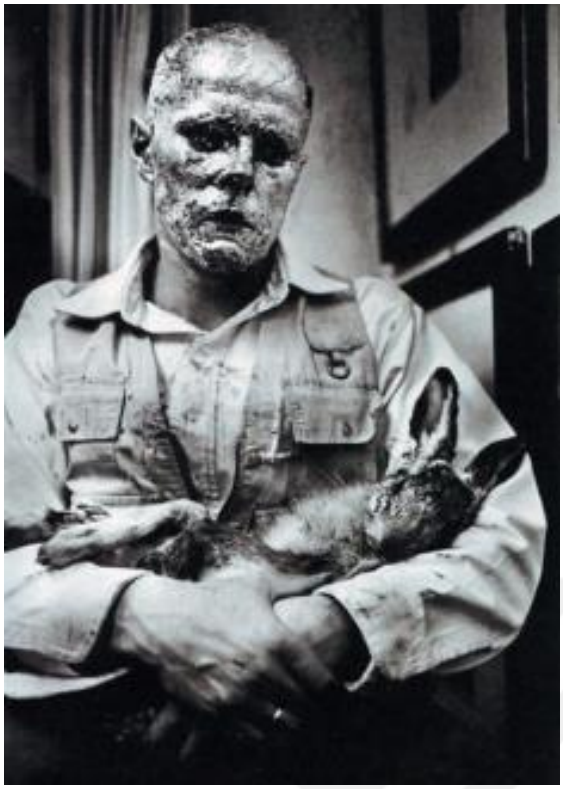
Görsel 4.3. Gülsün Karamustafa, “Kapıcı Dairesi”, 1976, Kağıt Üzerine Karışık Teknik, 30x40 cm (Çelebi Erol, 2019)

Sanatçının “Star Wars” (Görsel 4.4.) adlı bir diğer eserinde de kültürel hafıza ile kişilik ilişkisi gözlenebilmektedir. Eserde kültürel hafıza ögelerine örnek olarak şalvar, başörtüsü ve altın takısı bulunmaktadır. Ancak yeni kültür örneği olarak da ünlü bilimkurgu filmine ait bir logo içeren tişört bulunmaktadır. Kişiliği kültürün etkilemesi gibi kişilik de kültürü etkilemektedir. Bunun örneği eserdeki kadının başörtüsü kullanımının farklı olması ve yeni kültüre has kıyafeti giymesinden gözlemlenmektedir. Değişmeye başlayan alışkanlıklar kişiliği etkilemekte ve kişi sahip olduğu kültürel ögelerde de değişiklik yapmaya başlamaktadır.

Görsel 4.4. Gülsün Karamustafa, “Star Wars”, 1982, Kağıt Üzerine Guvaş Boya 32,5x45 cm (Çalışkan, 2019)

Performans sanatının öncülerinden olan Joseph Beuys 2. Dünya Savaşına katılmış ünlü bir Alman sanatçıdır. Savaş esnasında Kırım’da yaralanmış ve donarak ölmekten Kırımlı Tatarlar tarafından kurtarmıştır. Kırımlar Beuys’un vücuduna iç yağ sürüp, keçe ile sararak donmasını önlemişlerdir. Almanya’ya döndükten sonra da sanat ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Savaş zamanı Kırım’da geçirdiği zamanda orada Şaman kültüründen etkilenmiştir. Şaman kültüründe kutsal sayılan tavşan, sincap, geyik benzeri hayvanları sanat eserlerinde yer vermiştir. Sanatçının kurtarılmasında kullanılan keçe ve iç yağı da sanatçının yapıtlarında sıklıkla rastlanmaktadır. Sanatçının “Ölü Bir Tavşana İmgeler Nasıl Anlatılır?” (Görsel 4.5.) eserinde Beuys’un elinde ölü bir tavşan bulunmaktadır. Sanatçı ölü tavşan kucağında iken galerisindeki resimleri gezmiş, tavşana resimleri anlatmış ve hatta tavşanın patisini eserlere dokundurtmuştur. Sanatçının tavşanı seçme nedeni Şaman kültüründe kutsal olması ve ölü olmasının nedeninin de şamanların diğer taraf ile ilişkiye geçmesine benzetildiği düşünülmektedir (Şahin, 2022).

Görsel 4.5. Joseph Beuys, “Ölü Bir Tavşana İmgeler Nasıl Anlatılır?”, 1965 (Mant Menay ve Özkan, 2020)

Sanatçı eserlerini kendi bedeni ile hafızasında yer edinen anılarına ait nesneleri bir araya getirmesiyle oluşturur. Kendi anılarını sanat alıcısı ile ortak bir paydada buluşturarak toplumsal hafızaya dönüştürmeyi amaçlar. Beuys’un “Yağ Sandalyesi” (Görsel 4.6.) eserinde sanatçı yağı sandalyenin üstüne yerleştirmiştir. Tahta sandalyenin ve yağın malzeme olarak kullanılması insan bedenine benzetilmektedir. Sandalye insanların kullandığı kültürel bir eşyadır. Yağ ve keçe ise Şamanistlerde oldukça önemli bir malzemedir. Şamanistler tanrı sembollerini keçeden yapmakta ve bu sembollere iç yağ sürdükleri bilinmektedir. Beuys’un bu Şaman kültüründe önemli yeri olan keçeyi “Keçe Elbise” (Görsel 4.7.) eserinde kullandığı da gözlemlenmektedir. Keçenin kıyafet malzemesi olarak kullanmasının Şaman kültüründe önemli yerinin olmasının harici donmaktan kurtarıldığı zaman keçe ile sanatçıyı sarmalarını da anımsatmaktadır (Şahin, 2022).

Görsel 4.6. Joseph Beuys, “Yağ Sandalyesi”, 1964 (Şahin, 2022)

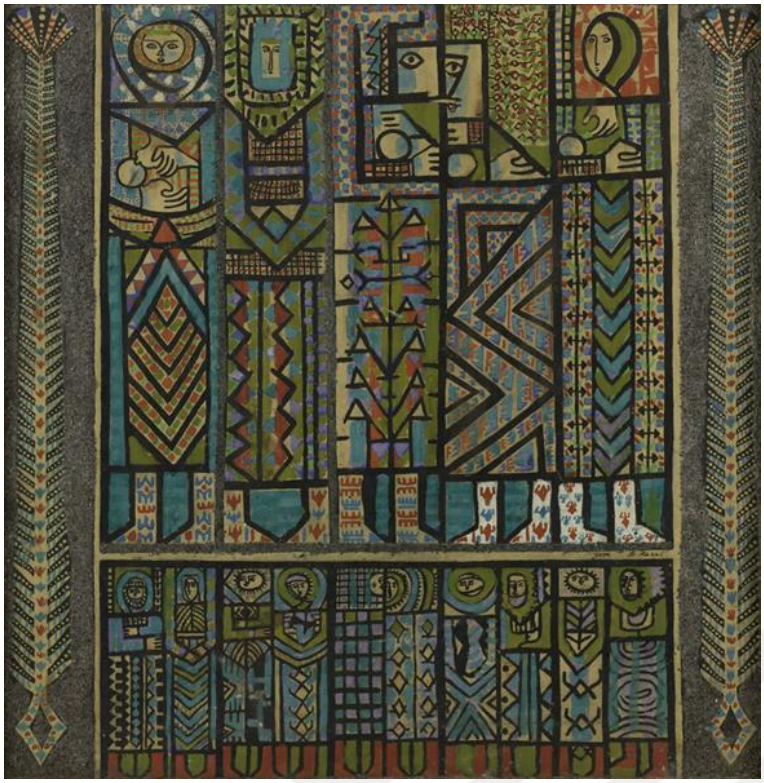
Görsel 4.7. Joseph Beuys, “Keçe Elbise”, 1970 (Bademcioğlu ve Çeliksap, 2020)

Şeref Akdik okuma yazma seferberliğine yönelik eserlere sahip olan bilinen sanatçılardandır (Dalkıran, 2020). Sanatçının “Mektebe Kayıt” (Görsel 4.8.) isimli eserinde okul çağı gelmiş çocukların kaydını alan bir öğretmen ve çocukların anne, baba ve dede gibi aile üyeleri yer almaktadır. Kişiliği oluşturan çevresel etmenlerden yetiştiği çevre, kültür, eğitim faktörlerinin etki eserde gözlemlenmektedir. Öğretmen farklı kültürde yetişmiş ve farklı kişiliğe sahip olması modern kıyafetlerinden anlaşılmaktadır. Ancak çocuklar ve aileleri öğretmenden farklı kültür ortamında yetişerek farklı kişiliklere sahip oldukları kıyafet ve başörtülerinden gözlemlenmektedir. Kültürel farklılıkları kişiliği etkilediği ve bu etkileşim sonucunda giyim kuşamı ne kadar etkilediği gösterilmiştir.

Görsel 4.8. Şeref Akdik, “Mektebe Kayıt”, 1935, Tuval Üzerine Yağlıboya, 167,5x212,5 cm (Dalkıran, 2020)

Bedri Rahmi Eyüboğlu şair, yazar ve ressam olan ünlü sanatçılarımızdan birisidir. Geleneksel halk kültürünü çağdaş tekniklerle sanatta yaşatma amacını güden Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun resimlerinde ve şiirlerinde kültürel ögeler içermektedir. Sanatçının eserlerinde kullandığı renkler halk sanatının canlılığını yansıtmaktadır (Sungurlar, 2023). Sanatçının “Kırmızı Bacaklı İğdeli Gelin” (Görsel 4.9.) isimli eserinde Anadolu’nun geleneksel kilim, çini, dokuma, seramik, yazma ve minyatür motiflerini çağdaş resim teknikleri ile yorumlayarak yansıtmıştır. Eser, Anadolu kültüründe önemli yeri olan kilim desenlerini anımsatmaktadır. Eserde kilim desenleri harici kadın figürlerinin desenli çorapları ve başörtüleri dikkat çekmektedir. Sanatçının kişiliği kültürden etkilenerek şekillenmiş ve kültürel hafızanın aktarılmasında aracı olan eserlerinde kültürel ögelere yer vermiştir.

Görsel 4.9. Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Kırmızı Bacaklı İğdeli Gelin", 1954, Kağıt Üzerine Karışık Teknik (Karaaslan, Güven ve Çelebi Erol, 2017)

Ünlü sanatçılarımızdan biri olan Nuri Abaç, kültürel hafızada önemli yeri olan konular üzerine eserler üretmiştir. Sanatçı Anadolu kültürünün biçim ve anlatım ögelerinden etkilenmiş ve bu ögelerden yararlanarak resimler üretmiştir. Anadolu kültürünün çeşitliliği sayesinde eserlerinde düğün, halay, davul, mitoloji, Hacivat ve Karagöz gibi gölge oyunu konulu çeşitli temaları olan eserleri bulunmaktadır. Sanatçı kültürel hafıza ögelerinden ve mitolojik hikayelerden etkilenmiş ve ürettiklerinde de yansıtmıştır (Dalkıran, 2019). Eserlerinin kültürel hafızanın korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli etkisi bulunmaktadır. Sanatçının "Hacıvatla Karagöz" (Görsel 4.10.) eserinde kültürde önemli yeri olan gölge oyununun Hacivat ile Karagöz figürleri yer almaktadır. Eserde Anadolu mitolojisinden kaynaklanan iri yapılı figürler göze çarpmaktadır. Anadolu uygarlıklarına ve sahip oldukları kültürel hafızaya ilgi duyan sanatçımız eserlerinde kültürel ögeleri kendi kişiliği ve sanatçı bakış açısıyla yansıtmıştır.

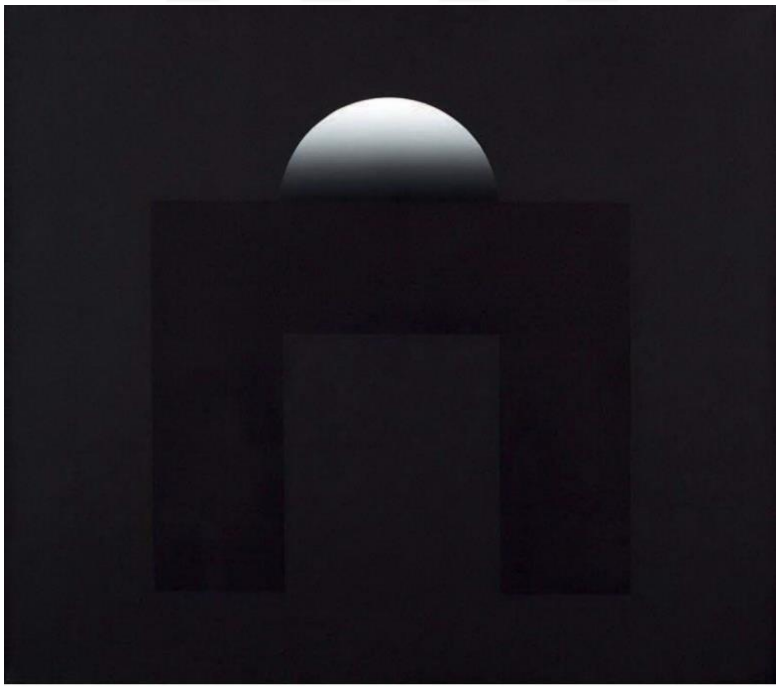

Görsel 4.10. Nuri Abaç, “Hacıvatla Karagöz”, 1980, Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x34 cm (Abaç, 1980)

Adnan Çoker soyut resmin öncülerinden olmuş ve günceli yakalamış bir sanatçıdır. Sanatçının öğrencilik yıllarından itibaren Türk sanatına ilgisi bulunmuş ve eserlerinde Osmanlı ve Selçuklu dönemi mimarilerini resimsel konturla birleştirmiştir. Batının yöntemlerini uygulamasıyla birlikte geometrik, biçim ve renk kullanımlarının temelinde Anadolu Selçuklu döneminin mimari ve geometrik yapıları olduğu belirtilmiştir. Sanatçı batının kültürü ve biçimi ile gelişmiş kişiliğini, sahip olduğu öz kültürü ile sentezlemiştir. Sanatçı eserlerinde Osmanlı ve Selçuklu mimari yapılarına ait özellikleri yansıtmıştır. Kubbe, kemer, mermer ve Türk üçgeni gibi kültürel hafızadaki yapı ögelerini tema olarak sıklıkla kullanmıştır (İlden ve Ayhan Karaahmetoğlu, 2022). Sanatçının “Kubbeler” (Görsel 4.11.) ve “Siyah Anıt” (Görsel 4.12.) isimli eserlerinde yarım daire şekli kültürümüze ait kubbe yapısını andırdığı görülmektedir. Kubbe şeklini eski uygarlıkların dini kültürüne ait Gök Tanrı inancından aldığı düşünülebilmektedir. Kubbe şekli sanatçının çoğu eserinde gözlemlenmektedir. Sanatçının yaratıcı kişiliğinde kültürel ögeler önemli bir yer almaktadır ki eserlerinin çoğunda bu ögeleri kullanmaktadır.

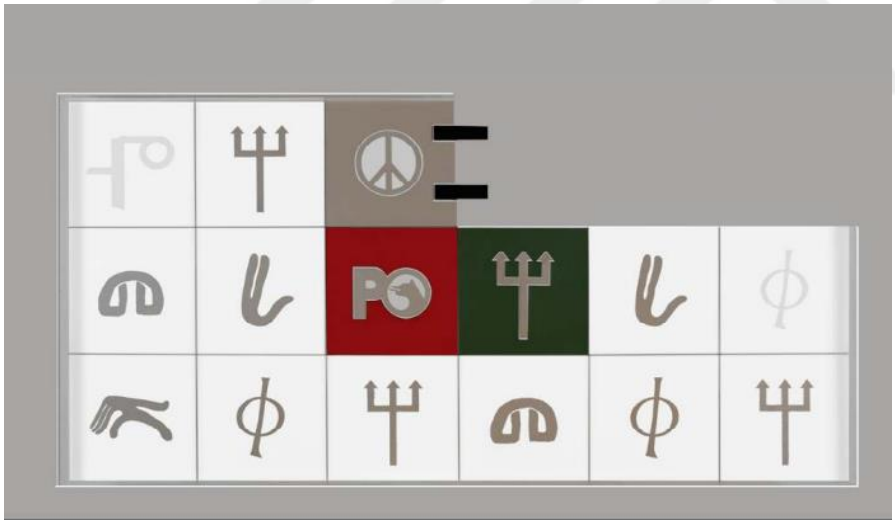

Görsel 4.11. Adnan Çoker, “Kubbeler”, 2017, Tuval Üzerine Akrilik, 150x150 cm (Çoker, 2017)

Görsel 4.12. Adnan Çoker, “Siyah Anıt”, 2011, Tuval Üzerine Akrilik, 80x90 cm. (Çoker, 1927)

Kişiyi yaşadığı ortam ve coğrafyanın kültürü biçimlendirdiğini belirten sanatçı Halil Akdeniz sanat eserlerinde kültürel ögelere sıklıkla yer vermiş olan sanatçılardan birisidir. Sanatçı yaşadığı kültürle biçimlenen sanat dünyasını aktarmaktadır. Kültürel ögeler, simgeler, işaretler sanatçının eserlerinde sıklıkla kullanılır. Çalışmalarında kullandığı imgeler, günümüzün sosyal ve politik sorunlarına göndermeler içermektedir. Bir dizi sezgisel ve düşünsel süreçlerin sonucunda soyut, kapalı ve karmaşık eserleri ortaya çıkmaktadır. Sanatçının "Kültür İmleri ve Sınırlar Ötesi" (Görsel 4.13.) ve "Anadolu Uygarlıkları-Kültür Logoları" (Görsel 4.14.) eserlerinde de gözlemlendiği gibi Grek, Hitit kültürlerine ait harf, hiyeroglif, yazı ve simgeleri günümüz imgeleriyle aktarır (Akdeniz, 2018). İki eserde de Grek alfabesindeki fi harfi "Ø" kullanılmıştır. Bu harf felix'in ilk harfi olarak mutluluğa gönderim yapmaktadır. Barış sembolü ve Petrol Ofisi logosu gibi günümüzde kullanılan çağdaş sembollere eserinde yer vermiştir. Eserdeki deniz tanrısı Poseidon'un asasına yer vermiştir. Bu asa Yunan mitolojisinde güç ve otoritenin simgesi olarak ifade edilmektedir. Tüm simgeleri kare formlar içinde resmetmesi dikkat çekmektedir. Sanatçı geçmiş ile günümüz arasında kullandığı imge ve simgelerle soyut kurgular ile bağlantı kurmaktadır.

Görsel 4.13. Halil Akdeniz, "Kültür İmleri ve Sınırlar Ötesi", 2010, Tuval Üzerine Akrilik-Karışık Teknik, 120x240 cm (Akdeniz, 2018)

Görsel 4.14. Halil Akdeniz, "Anadolu Uygarlıkları-Kültür Logoları", 2002, Tuval Üzerine Akrilik- Demir Konstrüksiyon, 166x100cm (Akdeniz, 2018)

1960-1970 yıllarında gerçekleşen Kültür Devrimi zamanında gençliği geçmiş Çinli sanatçı Zhang Xiaogang'un kişiliğini devrim büyük ölçüde etkilemiş ve sanat eserlerine de yansıtmıştır. Kültür Devrimi dönemine ait aile fotoğraflarından esinlenen sanatçının "Soy: Büyük Aile No. 3" (Görsel 4.15.) ve "Büyük Aile" (Görsel 4.16.) eserlerinde de gözlemlendiği gibi birbirine benzer aile portreleri bulunmaktadır. Eserlerinde özellikle Kültür Devrimi'ni yansıttığı (o zamanda vatandaşların sıklıkla giydiği askeri kıyafetlerden anlaşılmaktadır), sanatçının idealize edilmiş bir ailenin resmini oluşturma için kendi anılarına ve retrospektifine güvendiği düşünülmektedir (Wiggins, 2013).

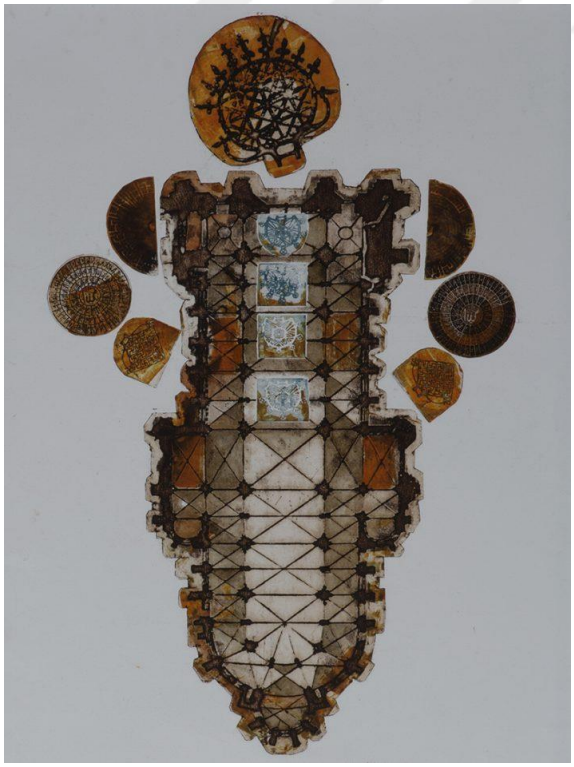

Görsel 4.15. Zhang Xiaogang, “Soy: Büyük Aile No. 12”, 1997, Tuval Üzerine Yağlıboya, 190x260 cm (Xiaogang, 1997)

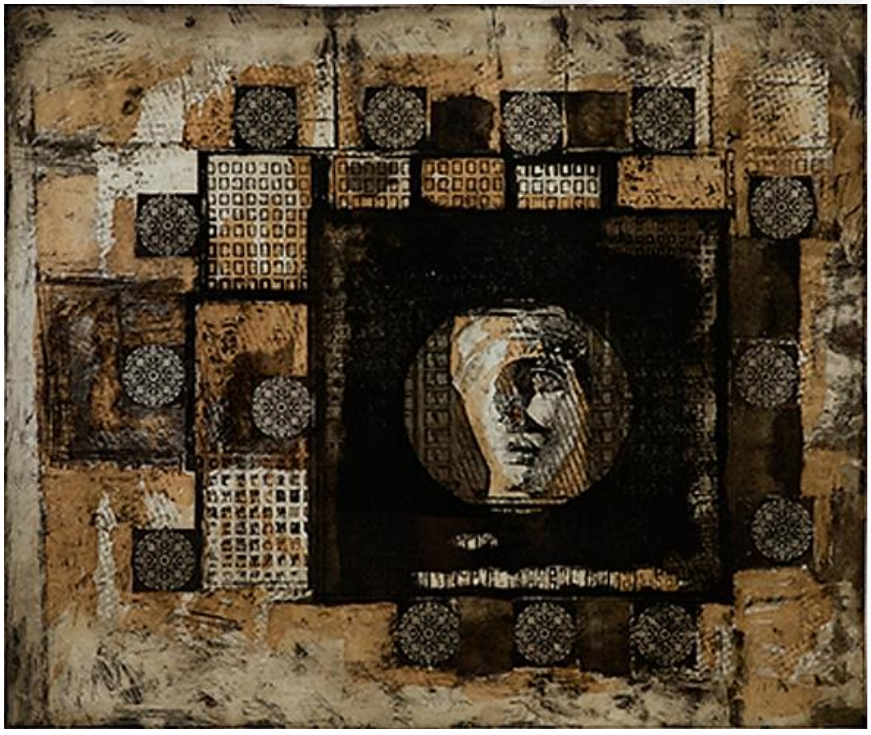
Görsel 4.16. Zhang Xiaogang, “Soy: Büyük Aile No. 3”, 1995, Tuval Üzerine Yağlıboya, 180x230 cm (Wiggins, 2013)

Eserlerinde özellikle gravür çalışmalarında Anadolu uygarlıklarının simge ve sembollerini kullanan sanatçı Lütfü Kaplanoğlu, tarihi verilerden oldukça yararlanmaktadır. Geçmişin izleri ve geleceğe ait olgular belleği şekillendirmektedir. Anadolu'nun kültürel kodları sanatçının sanatsal farkındalığını arttırmış ve sanat araştırmalarının temel konusu olmuştur. Eserlerinde kültürel kodlara yer vermesi sayesinde kültürel mirası yaşatmaya devam edilmesini sağlamaktadır. Sanatçının çocukluğundan itibaren yaşanmış hikayelere ve tarihsel olaylara ilgisi bulunmaktadır ve bu durum kişiliğini etkilemiştir. Sanatçıya göre varoluşu sağlamlaştırmanın yolu, Anadolu'nun kültürel hafızasının içinde kendini aramakla mümkündür. Eserlerinde de sanatçı kişiliğini etkileyen kültürel hafıza ögelerine sıklıkla yer vermiştir. Sanatçının "Elibelinde" (Görsel 4.17.) eserinde ellerini beline yerleştiriş, başı yana eğik bir kadın figürü bulunmaktadır. Bu figür Anadolu kültürlerinde ana tanrıçayı anımsatmaktadır. Ana tanrıça Anadolu dokumalarında mutluluk, saadet, bereket, doğurganlık ve evliliği sembolize etmektedir. Kadın figürünün baş kısmında Hititlerin simgesi olan Güneş göze çarpmaktadır. Kadın figürünün göğsünde bulunan mavi ışık hüzmesi kadın bedeninin kutsallığına vurgu yaparak kadın bedenini yüceltmektedir. Eserde Anadolu uygarlıklarına ait sembollerden oluşan kolajlar bulunmaktadır (Özgür Ortan, 2021).

Görsel 4.17. Lütfü Kaplanoğlu, "Elibelinde", 2011, Gravür, 77x45 cm (Özgür Ortan, 2021)

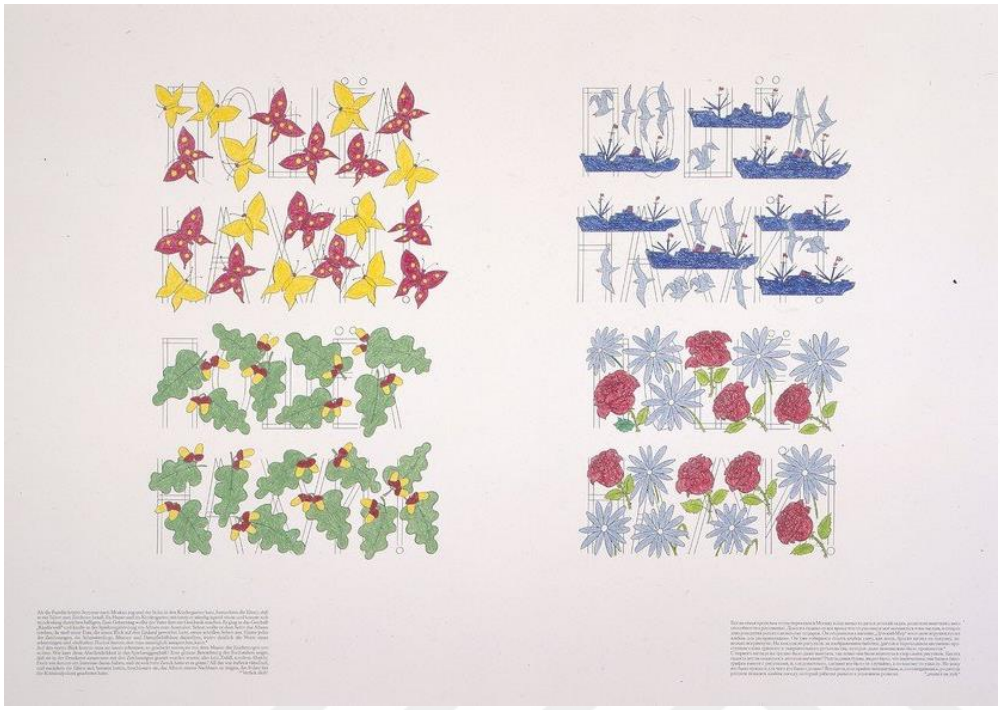
Kaplanoğlu'nun çalışmalarında kültürel kodların nesiller boyunca hafızalarda geçirdiği süreçler, duygusal etki içinde ve etkileyici şekilde eserlerinde ortaya çıkarmaktadır. Eserlerinde hafızamızda depolanan okuduğumuz, dinlediğimiz veya gördüğümüz öge sentezleri renk ve biçim halini alarak sanata dönüşmektedir. Sanatçının "Hazine" (Görsel 3.18.) isimli diğer eserinde de Anadolu uygarlıklarının kültürel ögeleri gözlemlenebilmektedir. Kahverengi ve toprak renginin sıcak tonlarının hâkim olduğu eserde kültürel imge, dinsel imge ve geometrik şekiller bir arada bulunmaktadır. Selçuklu sanatında gözlemlenen dairesel motifler ile Hitit tabletlerini andıran şekiller bulunmaktadır. Eserin sağ orta merkezde duran karenin ortasında dairenin içinde antik Yunan büstü bulunmaktadır (Özgür Ortan, 2021).

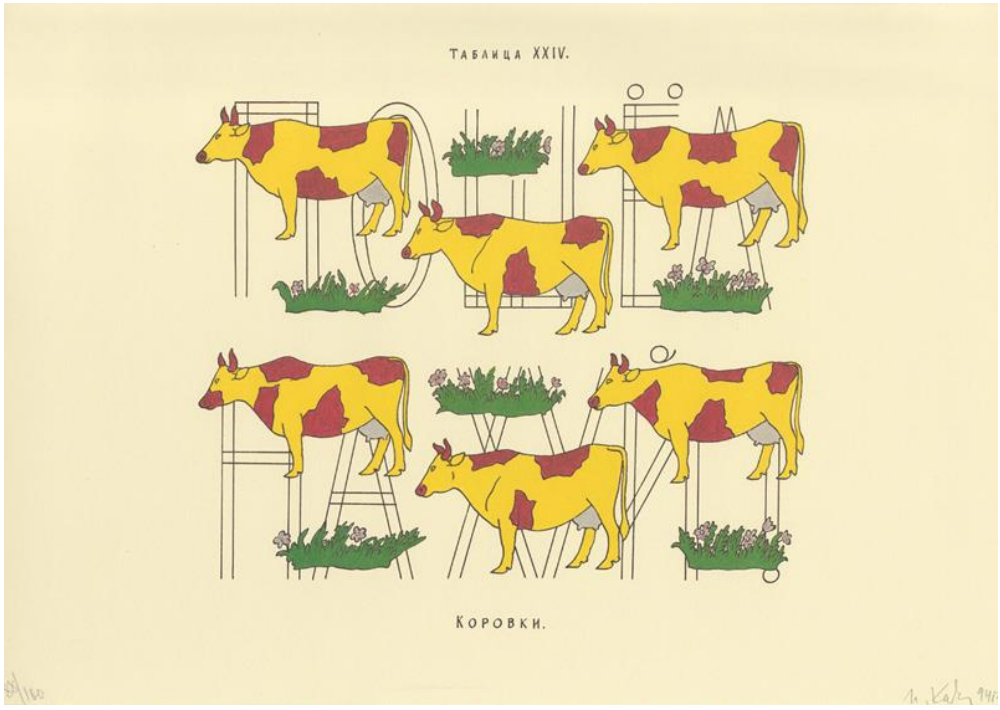
Görsel 4.18. Lütfü Kaplanoğlu, "Hazine", 2013, Gravür, 57x68 cm (Özgür Ortan, 2021)

Ilya Kabakov sanat eserleri, makaleleri, incelemeleri, kitapları ve sergi katalogları bulunan ünlü bir Rus sanatçıdır. Sovyetler Birliği'nde doğmuş ve savaş dönemine de şahit olmuş sanatçının eserlerini de etkilemiş ve Sovyet dönemi kültürel ve tarihsel imgelerini eserlerine yansıtmıştır. Sanatçı Sovyet kültürünün zorluklarını yansıtan, kişisel bir görsel anlatıma sahiptir. Sanatçının "İsimsiz" (Görsel 4.19.) ve "İnekler" (Görsel 4.20.) eserleri Sovyet dönemi çocuk kitaplarını yansıtmaktadır. Eserde Sovyet yaşam kültürünü etkileyen çocuk

kitabı motifleri ve arka planda da motiflere zıtlık oluşturan, Kiril harfi ile yazılmış “argo” kelimeler bulunmaktadır (İsayeva, 2022).

Görsel 4.19. Ilya Kabakov, “İsimsiz”, 1994, Serigrafi Baskı, 39x27 cm (İsayeva, 2022)

Görsel 4.20. Ilya Kabakov, “İnekler”, 1994, Serigrafi Baskı, 32x44 cm (İsayeva, 2022)

Ilya Kabakov'un "İki Katı (15)" (Görsel 4.21.) isimli diğer eserinde on yedinci yüzyılı anımsatan günlük yaşam görüntüleri birleştirilmiştir. Sovyet dönemi kültürüne ait kıyafetleri bulunan kadınlar dikkat çekmektedir. Sanatçı birleştirdiği görseller ile yaşadığı geçmiş dönem anılarına ve döneme şahit etmiş kişilerin hafızasını tazelemeyi de amaçlamıştır.

Görsel 4.21. Ilya Kabakov, "İki Katı (15)", 2015, Tuval Üzerine Yağlıboya (Kabakov, 2015)

Azerbaycanlı sanatçılardan biri olan Faig Ahmed göç sonucu oluşan Batı kültürü ile kendi kültürü arasında yaşanan etkileşimi eserlerinde yansıtmaktadır. Sanatçı doğu kültüründe önemli yeri olan halılar üzerine ilgili bulunmaktadır. Sanatçının dizayn ettiği tasarımı doğrultusunda usta dokumacılar tarafından halılar elle dokunmuştur. Eski el dokuma halılar Azerbaycan'ın dokuma geleneği ve antik semboller ile zengin kültürü temsil etmektedir. Sanatçının "Tezahür" (Görsel 4.22.) ve "Evirme" (Görsel 4.23.) çalışmalarındaki tasarımlar kültürel semboller içermektedir. Bu eserlerde halının üzerinde bozulmalar ve farklılaşmalar göze çarpmaktadır. Bu bozulmalar kültür üzerinde gerçekleşen değişmelere vurgu yapmaktadır. Bu eserlerinde kültürel antik sanat ile çağdaş sanatı harmanlamıştır (Çeber, 2018).

Görsel 4.22. Faig Ahmed, “Tezahür”, 2016, El Dokuma Yün Halı (İsayeva, 2022)

Görsel 4.23. Faig Ahmed, “Evirme”, 2014, El Dokuma Yün Halı (İsayeva, 2022)

Oryantalizm tarzında üretilen resimlerde doğu kültürü ana temadır. Eugéne Delacroix da ünlü oryantalist ressamlardan birisidir. Delacroix eserlerinde yaşadığı dönemin olaylarını ve dönemin toplumsal ve siyasi sorunlarını yansıtmıştır. Oryantalizm temasındaki resimlerde genellikle halı, kilim gibi ev eşyaları göze çarpmaktadır. Sanatçının "Cezayirli Kadınlar" (Görsel 4.24.) eseri oryantalist tarzda bilinen en ünlü eserlerden biridir. Resimdeki kadın figürlerinin kıyafetleri, oturdukları yerdeki halı ve odanın içindeki eşyalar dönemin doğu kültürüne ait olduğu gözlemlenmektedir (Göktepe, 2020).

Görsel 4.24. Eugéne Delacroix, "Cezayirli Kadınlar", 1834, Tuval Üzerine Yağlıboya, 180x246 cm (Göktepe, 2020).

Sanatçının "Halka Önderlik Eden Özgürlük" (Görsel 4.25.) resmi en çok bilinen eserlerinden biridir. Eser tarih, edebiyat, kültürle bağlantılıdır ve bu çeşitli yönleri olan eser olması onu en dikkat çekici resimlerden biri yapmıştır. Eser 1830 tarihinde gerçekleşmiş olan Temmuz Devrimi'ni ve o dönemki ayaklanmaları konu almaktadır. Resimde dönemin Fransa kültürüne ait kıyafetler ve aksesuarlar göze çarpmaktadır. Ayrıca resimdeki silahlar da eski döneme ait olduğu gözlemlenmektedir (Göktepe, 2020).

Görsel 4.25. Eugéne Delacroix, "Halka Önderlik Eden Özgürlük", 1830, Tuval Üzerine Yağlıboya, 260x325 cm (Göktepe, 2020).

Erol Akyavaş İslam kültürüne ve özellikle tasavvuf felsefesine ilgi duyan bir sanatçıdır. Batının teknikleri ile Doğunun kültürel ögelerini sentezleyerek eserlerinde yansıtmıştır. Geçmişin kültürel ögelerini sanatçı kişiliği ile harmanlamıştır. Sanatçının kaligrafi, hat ve Türklerin geleneksel minyatürlerinden esinlendiği çalışmaları da bulunmaktadır. İslam kültürel ögelerinin sanatçının kişiliğini ne kadar etkilediği eserlerinde gözlemlenebilmektedir Sanatçının "En-el Hak" (Görsel 4.26.) eserinde gelenek ve tasavvufa olan ilgisi gözlemlenmektedir. Resimdeki açık ve koyu renkler bilinen bilinmeyen evrenleri simgelemiştir. Resmin ortasında bulunan İslam kültüründe önemi büyük olan, hat tekniği ile yazılmış 'Ene'l-Hak' (Ben Mutlak Hakimim) yazısı bulunmaktadır. Sanatçının "Kerbela" (Görsel 4.27.) isimli diğer eserindeki imgelerle Doğu kültürüne ait yaşantıyı andıran bir evren oluşturulmuştur. Resmin merkezindeki kırmızı renk Kerbela dönemindeki katliam nedeniyle Kabe'yi kaplayan kanı simgelemektedir. İslam dininde ve tasavvuf kültüründe önemi büyük olan tarihi bu olayı ressam minyatür tekniğini de kullanarak modern yapıda aktarmıştır. Resimdeki gül Hz. Muhammed'i simgelemektedir. Gülün kırmızı rengin içinde olması o katliamda şehit olanlar ile birlikte olduğunu belirtmektedir (Diğler ve Soylu, 2020).

Görsel 4.26. Erol Akyavaş, “Enel Hak”, 1987, Tuval Üzerine Yağlıboya, 190x350 cm (Diğler ve Soylu, 2020)

Görsel 4.27. Erol Akyavaş, “Kerbela”, 1983, Tuval Üzerine Yağlıboya, 125x100 cm (Diğler ve Soylu, 2020)

5. KÜLTÜREL HAFIZA VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE KİŞİSEL UYGULAMALAR

Bir toplumu oluşturan kendisine ait gelenek ve görenek, değer yargıları, inançları bireyin zihinsel uzamında bulunup günlük yaşamına adeta sızmış anlaşmalardır. Bireyin bilinçaltını ekilmiş bu tohumlar onun farkında ya da olmadan sosyal ilişkilerini düzenlediği kültürel değerleri olarak hayata bağlanışını kolaylaştırır. Kendi zihinsel haritalarımızdan çekip aldığımız bu değerler bize ilk olarak doğup büyütüldüğümüz ailemiz tarafından aktarılır. Çünkü aile gerek kültürel hafızanın gerekse kişiliğin aktarımının en önemli taşıyıcısı konumundadır.

Kültürel değerlerimizin nesiller boyunca aktarılmasının en etkili yollarından biri simgesel sanat yoluyla iletilen sembollerdir. Semboller ile ifade etmek sayfalarca yazılan anlatımdan daha kolay ve etkilidir. Kültürel sembollerimize sanat ve zanaat dallarında rastlanmaktadır. Bunlardan bazıları olan çini, minyatür, ahşap işlemeciliği ve halı dokumacılığı geleneksel Anadolu kültürünün başarılı bir şekilde yansıtıldığı uygulamalardır. Anadolu'da yaşamış pek çok medeniyetin sosyal yaşantısı içinde figürlü imgeler kültürel önem taşır. Burada kullanılan her imge ve motifin kendi içerisinde bir anlamı vardır. Bu çalışmanın amacı kültürel hafıza ve kişilik kavramlarının sanat pratiğine yansımalarını yorumlamaktır. Burada geleneksel kültürümüzü güncel olanla harmanlayarak gelecek kuşaklara aktarılmasında katkı sağlamak amaçlanmıştır. Uygulamalarda kullanılan çini ve kilim motiflerinin sembolik anlamları güncele taşınarak yeniden yorumlanmıştır. Çalışmalarda temsil edilen kişilikler ve kültürel hafıza kavramının oluşturduğu ilişkiler içerisinde yeni alanlar yaratmak amaçlanmıştır. Toplumun duyguları, düşünceleri kadın portreleri üzerinden, geçmişin izleri ile aktarılması sağlanmıştır. Geleneksel motifli kilim ve çini desenleri ile kadın portreleri harmanlanarak çalışmalar üretilmiştir. İçinde kadını barındıran her konu tabiatı ve hayatı da ilgilendirir. Çalışmalarda kullanılan kadın figürleri güçlü, sert ve düşünceli olsalar da çiçek ve doğa motifleri ile yumuşatılmaya çalışılmıştır. Yaşam-ölüm, doğal-yapay, sert-yumuşak, doğru-yanlış, güçlü-zayıf, iyi-kötü, güzel-çirkin gibi kavramlar da bu zıtlıklarla sorgulanmaya çalışılmıştır.

Bir diğer çalışma malzemesi olarak geçmişin en somut tanıklarından olan aile fotoğraf albümünden faydalanılmıştır. Kültürel hafızanın aktarılmasında fotoğrafların büyük etkisi bulunmaktadır. Fotoğraflar belli bir anlamda kendilerine has bir dile sahiptirler. Geçmişten

bugüne getirdikleri anlam örgüsü bulunmaktadır. Çünkü anlam örgüsü olmaksızın o fotoğrafın dile gelmesi bir sese ve bir imgeye sahip olması mümkün değildir. Kişiler üzerinde uyandırdığı mesajları da gündelik yaşam üzerinden değişkenlik arz etmektedir. Çünkü hafıza belli işaretler çerçevesinde bazı şeyleri hatırlamakta ve bazılarını hatırlayamamaktadır. Bu nedenle geçmişte aile fotoğrafları bir hafızanın harici hard diski gibi kullanılmaktaydı. Evin belli bir duvarına atalar ve aile fotoğrafları asılmaktaydı. İnsanlar o duvarda var olan her şeye bakarak aynı kültürel bir ritüel aktarımı gibi onları oraya yansıtıp sürekli olarak gözlerinin önünde tutmaya çabalıyorlar ve değer atfediyorlardı. Farklı kültürlerde fotoğraflar çeşitli ritüellerde de kullanılmaktadır. Bu çalışmada kullanılan aile fotoğrafları 1960'lı yıllara ait araştırmacının doğup büyüdüğü şehir olan Çankırı ili özel günlerine ait fotoğraflardır. Okul müsamereleri, düğün, kına gecesi, askerlik hatırası gibi kültürel aktarımın yoğun olduğu sosyal ortamların gücünden yararlanılmaya çalışılmıştır. Üretilen her sanat eseri, doğduğu yerin ruhunu taşımaktadır. Sanat eserleriyle dile getirilen, sadece çevresel kültür özellikleri değil; aynı zamanda bireysel tasavvurlar, beğeniler, acılar, aşklar, sevinçlerdir. Böylece sanatın çok yönlülüğü dediğimiz özelliği ortaya çıkmış olur. Yani gibi günün sonunda kişiselleştirilmiş özgün yapılar ortaya çıkar.

Seramik malzemelerde, resimlerde ve mimari yapılarda kullanılan ve Türk kültüründe önemli yeri olan çini desenlerinin Türk sanatında etkisi büyüktür. Çalışmalarda çiçek ve bitki motiflerine sıklıkla rastlanmaktadır. Çeşitli sanat dallarında benzer ancak kültürmüzde oldukça önemli yeri olan desenler bulunmaktadır. Bu desenler ayrıca sanatçılar tarafından eserlerine yansıtılmaktadır. Geleneksel çini desenlerinin görsel hafızada kalıcı yeri vardır. Genellikle çini desenleri gül, menekşe, karanfil gibi çiçeklerden ve renkli desenlerden oluşmaktadır.

Sanat eserlerinde sıklıkla rastlanan lale motifi kullanımı Selçuklu Devleti döneminde başlamış ve yaygınlaşmıştır. Anadolu'da lale motifi süsleme olarak kullanımıştır. Osmanlı döneminde de lale motifinin geniş kullanımı gözlemlenmiştir. Lalelerin ömrü kısa sürmesi ve hassas olmalarından dolayı lale motifi hayatın simgesi anlamında da kullanılmaktadır. Ömrü kısa sürer ancak çok hassas ve güzeldir. 'S' biçimindeki bir çizgi üzerine sıralanan laleler mistik anlamlarla yüklüdür. 'S' çizgi; hayatın özü olan suyolunu anlatır, üzerinde salınan laleler ise Tanrı'nın birliğine teslim oluşun simgesidir". Karanfil motifi de lale kadar Türk sanatında önemli bir yeri bulunmaktadır. Çini sanatında tek bir çiçek deseni kullanıldığı gibi çoklu çiçekler veya çiçek öbekleri de kullanılabilmektedir (Ünal, 2021).

“Nazar 1” (Görsel 5.1.) ve “Nazar 2” (Görsel 5.2.) isimli çalışmalarda arka yapıda kullanılan çini sanatının tarihi Mezopotamya bölgelerinde başlamış olup Anadolu Selçukluları ve Büyük Selçuklular ile en üst düzeye ulaşarak günümüze kadar aktarılmıştır. Türk süsleme sanatında büyük bir yer tutan çini sanatı yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılarak adeta orada bulunan desenlerin her birinin farklı fırçalardan farklı duygu durumları ve farklı kişiliklerden aynı özen ve güzellikle aktarılması kişiliğin motif motif işlenmesini çağrıştırmaktadır (Karaca, 2020).

“Nazar 1” (Görsel 5.1.) adlı çalışmada arka yapıda kırmızı ve mavi tonların hakim olduğu lale motifli bahar ağacı çini deseni bulunmaktadır. Önde bulunan kadın figürü düşünceli bir ifade ile uzaklara bakmaktadır. Sol gözünde bulunan nazar boncuğu ise; Anadolu kültüründe çok yaygın olan bir figür olup insanları kötülüklerden koruduğuna inanılır. Bu yaygın inanışın diğer adı da göz değmesidir. Kültürümüzde bulunan nazar korkusu yine çevre ve toplum baskısıyla kişilik sınırlarımızla etkileşim içerisindedir. Anne ve diğer toplum fertlerinden edinilen bilgi, korku ve kaygılar tıpkı mimari duvara çizilen çini deseni gibi bizim kimliğimize, kişiliğimize motif motif işlenmektedir. Çalışmadaki kadın figürü bize kaygılı bir ruh halinde olduğunu hissettirmektedir. Kullanılan çini desenlerinde lale motifi ön plana çıkmaktadır. Lale motifi mistik ve korunmak anlamlarını barındırmaktadır.

Görsel 5.1. Ülkü Keş, “Nazar 1”, 2023, Kağıt Üzerine Akrilik Boya.

“Nazar 2” (Görsel 5.2.) de arka yapıda yine bir çini deseni üzerine kadın portresi bulunmaktadır. Bu kadın figürünün gözlerinin çekik görünümlü olması bize Asya kökenli olabileceğini düşündürmektedir. Sol üst kısımda yer alan nazar bocuğunun dağıtılarak yüze doğru gelmesi bu konu üzerine düşünmeye sevk etmektedir. Ayrıca Türklerde mavi kutsallık anlamını taşımaktadır (Baturlar Soygüder ve Yaylagül, 2019).

Görsel 5.2. Ülkü Keş, “Nazar 2”, 2023, Kağıt Üzerine Akrilik Boya.

“Ego” (Görsel 5.3.) isimli çalışma üç farklı teknikle çalışılmış bir otoportreden oluşturulmuştur. Freud’un psikanalizine göre oluşan kişiliğin üç aşamasına gönderme yapılan çalışmada birinci kısım “id” ikinci kısım “ego” üçüncü kısım ise “süper ego”yu temsil etmektedir. Freud psikanaliz yönteminin temeline insan beninin üç parçadan oluştuğu düşüncesini yerleştirir. Süperego, id ve ego. Bu bölümlemenin temeli, insanın dürtüsel yaşamının istekleriyle, içinde bu isteklere karşı duyduğu, direnme arasındaki çarpışmadan acı çektiği düşüncesidir. Burada portrenin alın kısmında yine bir İznik çini deseni ile oluşturulmuş motif vardır. Karanfil deseni olan bu motif çini sanatında lale ve gülden sonra oldukça yaygın olarak kullanılan bir motiftir. Karanfil motifi dervişlerin huzurun ve sadakatin sembolüdür. Yenilenmeyi ve baharı da simgeler. Sembolik olarak burada kişinin uyanarak kendini yenilemesi farkında olarak hayatına devam etmesi aktarılmak istenmiştir.

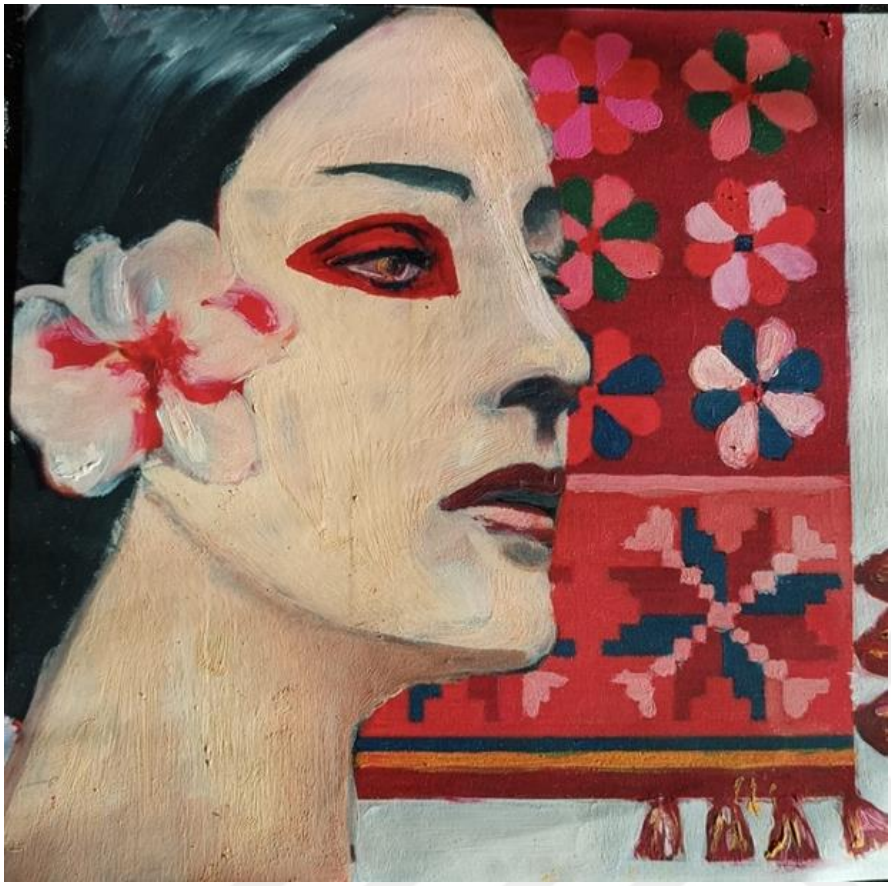
Görsel 5.3. Ülkü Keş, “Ego”, 2023, Kağıt Üzerine Karışık Teknik.

“Karanfil” (Görsel 5.4.) isimli bu çalışmada yine kadın portresi görmekteyiz. Çalışmada kadın portresi üzerine çizilmiş bir çini deseni olan karanfil motifi kullanılmıştır. Nasıl ki kullandığımız dil, ses hafızasını örgütlüyorsa; işaret ve semboller de görsel hafızamızı örgütlediği düşünülebilir. Biz aynı uzay boşluğundaymışız gibi hayatımızı adım adım kuruyoruz. Bu işaretler ve görseller yeryüzünden görülen her yıldız ışığının bize yüzyıllar öncesinden seslenmesi gibi geçmişi katlayarak günümüze kadar getiriyorlar. Yani aslında hiç bir sembol boşuna değil yenilikler üzerini kapatmaya çalışsa da bunlar bir anda ortaya çıkmış değiller, geçmişten beslenerek günümüze ulaşmışlardır. İnsanlar özellikle küçük gruplarda yüz yüze ilişkiler içerisinde nasıl davranmaları gerektiğini detaylı biçimde öğreniyorlar ve bunun dışına çıktıkları takdirde de yavaşça adım adım bazen daha sert tepkilerle o çevrenin içine dahil ediliyorlar. Burada katlanarak devam ediyormuş gibi görünen figür, insanın geçmişin katmanlarıyla kişiliğini oluşturmasına bir gönderme yapmaktadır.

Görsel 5.4. Ülkü Keş, “Karanfil”, 2023, Kağıt Üzerine Akrilik.

Kilim halı dokuma sanatı tarihe tanıklık etmiş ve kültürel tarihimizin kanıtı olarak yer alıştır. Kültürümüzde halı ve kilim deseni olarak geometrik şekiller, bitki desenleri, figürler vb. kullanmışlardır. Anadolu insanı için kilim dokumak çok önemlidir. Halılar ve kilimler topluluğun günlük yaşamını ve kültürünü adeta ilmek ilmek dokumasına örnektir (Çakmak ve Özdemir, 2018). Eserlerde ön yapıda bulunan kadın portresi modern insanın izlerini taşımaktadır. “Dokuma 1” (Görsel 5.5.) isimli çalışmada arka yapıda kırmızı tonların hâkim olduğu bir kilim deseni görmekteyiz. Bu kilim çiçek motiflerinden oluşmaktadır. Sol ön yapıda bulunan kadın portresi hüzünlü fakat güçlü ve sert bir ifade içerisindedir. Kadının sert doğası çiçek motifleri içerisinde zıtlıklarla sorgulanmak istenmiştir. Ayrıca kadının gözünün kırmızı boyanması kadın doğasının zorlu yaşam şartlarını anlatmaktadır.

Görsel 5.5. Ülkü Keş, “Dokuma 1”, 2023, Kağıt Üzerine Akrilik Boya.

“Dokuma 2” (Görsel 5.6.) isimli çalışmada arka yapıdaki kilim deseninde bulunan su yolu motifi yeniden doğuşu simgelemektedir. Aynı zamanda soyluluk anlamı da vardır. Önde bulunan kadın figürü modern insanın temsilidir. Yanındaki balık figürü bolluk bereketi simgeler, büyük şans ve mutluluktur. Bu çalışma ile su yolu motifinde olduğu gibi yeniden doğuş ve bireyi var etme, kişiliğini oluşturmaya çalışma çabası aktarılmak istenmiştir.

Görsel 5.6. Ülkü Keş, “Dokuma 2”, 2023, Kağıt Üzerine Akrilik Boya.

“Dokuma 3” (Görsel 5.7.) adlı çalışma yine arka yapıda geleneksel motiflerle bezenmiş bir kilim deseni üzerine kadın portresi olarak yapılmıştır. Kilim deseninde yine Anadolu’da yaygın olarak kullanılan “eli belinde” motifi “bereket” ve “göz” motifleri ile kullanılmıştır. Çalışılan her bir motifin ayrı sembolik bir anlamı vardır. “Eli belinde” motifi; kadını, dişiliği, doğurganlığı simgelemekle birlikte, bereketi ve şansı da simgelemektedir. Tam göz motifinin üzerine bir kadın portresi yerleştirilmiş olup bu kadın portresi yine biçim bozularak oluşturulmuştur. Kadının yüzünde hüzünlü bir bakış mevcut olup geçmişten günümüze kadına atfedilen roller ile bilinçaltı boyutta oluşturulan kişiliğe gönderme yapılmak istenmiştir.

Görsel 5.7. Ülkü Keş, “Dokuma 3”, 2023, Kağıt Üzerine Akrilik.

“İsimsiz” (Görsel 5.8.) isimli çalışmada bir kız çocuğu bulunmaktadır. Kız çocuğu masum ve hassas görünümlü resmedilmiştir. Boynunda saflığı simgeleyen beyaz yaka kırmızı bir kurdele ile tamamlanmıştır. Anadolu kültüründe kırmızı kurdeleye farklı anlamlar yüklenmektedir. Lohusa kadınlar saçlarına kırmızı kurdele takar. Dilek ağaçlarına kırmızı kurdeleler bağlanır. Asker kınaları kırmızı kurdeleler ile bağlanır. Evlenen kızlarımıza baba evinden ayrılırken beline kırmızı kurdele bağlanır. Hepsinin farklı birer anlamı vardır. Bu çalışmada ise dönemi ve anlamı yüksek olan kırmızı kullanımı kız figürünün saflığını temsil etmektedir. Kültürel tarihimizin önemli temsilcisi ve tanıklarından biri olan halı desenlerine arka planda yer verilmiştir.

Görsel 5.8. Ülkü Keş, “İsimsiz”, 2023, Kağıt Üzerine Karışık Teknik.

“Taş Mektep” (Görsel 5.9.) isimli çalışmada kişinin Atasal yüklerden, hafızanın en önemli aktarıcısı olan aile kavramından gerek kültürel gerekse toplumsal hafızanın kişiliğini oluşturmasındaki gidişatın sorgulanmasından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Hafıza yalnızca şahıslarla ilgili değil, kişilerin dışında canlı, cansız varlıklarla etkileşim sonucu ortaya çıkan olasılıklar bütünüdür. Buradan doğan etkileşimler zinciri bir örümceğin ağını örmesi gibi hayatta ortak yaşamın getirileri olan değer, inanç ve kültürel yapılarla iç içe bireyi meydana getirir. Burada kullanılan aile fotoğraflarında, araştırmacının doğup büyüdüğü şehir ve kültürel ögeler irdelenmektedir. Çalışmada kendi anısal belleğinden etkilenerek yansıttığı bir ilkokul bulunmaktadır. Resmin tamamını kaplayan yapı okul binasıdır. Mavi renk ile o döneme ait okul üniforması (önlük) anlatılmaktadır. Okul bahçesinde sıra olan çocuklar adeta yeniden tasarlanmayı bekleyen boş birer levha gibidir. Günün sonunda farklı yeteneklerde ama her biri birbirine benzeyen bireyler oluşmaya başlar.

Görsel 5.9. Ülkü Keş, “Taş Mektep”, 2023, Kağıt Üzerine Karışık Teknik.

“Ben-Siz” (Görsel 5.10.) isimli çalışmada bir öğretmen ve etrafında toplu olarak poz vermiş öğrenciler bulunmaktadır. Öğretmen figürü otorite ve kültürümüzdeki otoriteye duyulan saygıyı simgeler. Öğrencilerin beyaz yakalı siyah önlükleri tek düzen okul bütünlüğünü temsil eder. Sadece fotoğraf karesi ve anılarımızda kalan siyah önlüğün esas amacı kültürümüzde yer alan toplumun her kesiminin eşit, zengin fakir ayrımı gözetmeden kurulan düzendir. Silik bir şekilde resmedilen öğrenciler anıların farkında olmadan bastırılıp derinlere aktarılmasını ifade eder.

Görsel 5.10. Ülkü Keş, “Ben-Siz”, 2023, Kağıt Üzerine Karışık Teknik.

“Ben_Siz” (Görsel 5.11.) isimli çalışmada ise özel kıyafetleri ile gösteri yapan öğrenciler bulunmaktadır. Çocuklar ellerinde bulunan müzik aletleri ile okul müsameresindedirler. Müsamerede müzik aleti olarak kültürümüzde önemli yeri olan ve Türk halk müziğinde sıklıkça kullanılan az yer almaktadır.

Görsel 5.11. Ülkü Keş, “Ben_Siz”, 2023, Kağıt Üzerine Karışık Teknik.

“Kişiliğin İnşası” (Görsel 5.12.) isimli çalışma gazbeton ytong, sıva, alçı, tutkal ve aile fotoğrafları ile oluşturulmuştur. Kullanılan ytong, sıva ve anısal fotoğraflar bireyin kişiliğinin duyum aşamasına gönderme yapmaktadır. Çalışmanın adından da anlaşılacağı gibi kültürel ve toplumsal değerlerin yaşamımız boyunca ilk olarak ailemiz aracılığı ile sonrasında okul hayatımız, yakın çevremiz ile kişiliğimizi inşa ettiği düşünülmektedir. Burada yaşamımıza giren her kişi ve olay hayatımıza adeta bir tuğla koyarak kişiliğimizi oluşturmada bize yardımcı olmaktadır. Ailemiz, işyerlerimiz, yakın çevremiz kişiliğimizi oluşturan ve şekillendiren temel unsurlardır. Taşın üzerindeki fotoğraflar bilinçaltına itilen ve hayal meyal hatırlanan geçmişin ve kültürümüzün izlerini taşımaktadır.

Görsel 5.12. Ülkü Keş, “Kişiliğin İnşası”, 2023, Ytong Üzerine Karışık Teknik.

“Gezinti” (Görsel 5.13.) adlı çalışmada kağıt üzerine linol baskı yapılmıştır. Resimde bir anne ve kızı bulunmaktadır. Anne kızının elini tutmuş, olasılıklar dünyasında gezintiye çıkmışlardır. Annenin yüzü kızına dönük ona bir şeyler anlatmaktadır. Bu çalışmada da yine ailenin yapı taşı anne figürü ön plana çıkmıştır. Kişi hayata gelmeden aslında oluşmuş bir düzene, kurgulanmış bir yaşam döngüsüne doğmaktadır. Aile özellikle annenin aktarımları sonucu kişi hayata alıştırılır.

Görsel 5.13. Ülkü Keş, “Gezinti”, 2023, Kağıt Üzerine Linol Baskı.

“Anne Çocuk” (Görsel 5.14.) isimli çalışmada ise arka plandaki dantel ön yapıda bulunan annenin oğlunu sarması gibi onları sarmaktadır. Bireyin kültürüyle iç içe olduğuna atıfta bulunulan dantel simgesi kültürümüzde önemli bir yer tutar. Anadolu’da çeyiz içinde yer alır ve evlerin önemli noktalarında süs ve estetiği simgeleyerek konumlandırılır.

Görsel 5.14. Ülkü Keş, “Anne Çocuk”, 2023, Tuval Üzerine Karışık Teknik.

6. SONUÇ

Kültür ilk olarak ortaya çıktığı zamandan itibaren çok araştırılan ve açıklanmaya çalışılan bir kavramdır. Kültürün nesiller boyunca aktarılmasını sağlayarak kültürün canlı kalmasını sağlayan kültürel hafıza da bu yüzden birçok bölüm tarafından araştırılmış bir konudur. Kültürel hafıza sözlü, yazılı ve görsel olarak aktarılabilmektedir. Görsel kültürel hafızadan bahsedildiği zaman sanat ve sanat ürünleri akla gelmektedir. Geçmişten günümüze sanat eserlerinde kültürel ögeleri gözlemlemek mümkündür. Kişilik oluşmasında kalıtım faktörler etkili olduğu kadar dış çevre de etkilidir. İnsan kültürel hafızaya sahip olan bir topluma doğmaktadır. Bu yüzden kişiliğin gelişmesinde en çok etkili faktörlerden birisi de kültürel hafızadır. Kültür ile kişilik arasında bir ilişki bulunmaktadır. Önce kültür kişiliği etkiler, sonrasında da kişilik kültürü etkilemektedir.

Günümüz sanat çalışmalarında kültürel hafıza ve kişilik kavramları aktif olarak araştırılmaktadır. Kültürel hafızanın geçmişle bağlantısı için önemli olan hatırlama eylemi için çağrışım yapacak duygu, düşünce, hareket ve nesneler önemlidir. Sanat eserleri de geçmişin hatırlanmasını sağlayan önemli kaynaklardandır. Sanatın temel özelliklerinden birisi de insanların deneyimlerinin, geleneklerinin ve kültürünün korunması, saklanması ve hatırlanmasına yardımcı olmasıdır. Sanatçıların eserlerinde kültürel hafızanın etkisi büyüktür. Eser, sanatçının ürettiği çevreden bağımsız olduğu düşünülemez. Çünkü sanatçının kişiliği gelişirken çevreden ve kültürden etkilenmektedir. Sanatçı eserlerini üretirken kişiliğini de yansıtmaktadır ve bu yüzden kültürel ögelere de rastlanmaktadır. Sanatçılar kendinde var olan kişilik özellikleri ile kültürel hafıza ögelerini yeniden yorumlayarak, çıkarımlar oluşturarak, tanımlayarak yaratım sürecini gerçekleştirir.

Bu tez çalışmasında kültürel hafıza ile kişiliğin ilişkisinin gözlemlenebildiği, ulusal ve uluslararası alanda eserler üreten sanatçıların eserleri incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Geçmişten günümüze kültür birçok sanatçının kişiliğini ve eser yaratıcılıklarını etkilemiştir. Eserlerinde yer edinen kültürel hafıza ögeleri sayesinde kültürümüzün yeni nesillere aktarımı da sağlanmıştır. Tez kapsamında gerçekleştirilen bireysel uygulamalarda ise sanatçı kişiliğini etkileyen kültürel ögelere yer verilmiştir. Örneğin çini, nazar boncuğu, dantel, kilim ve halı deseni gibi kültürel ögeler bireysel uygulamalarda kullanılarak gelenek ile günümüz sanatı arasında bağ kurarak insanları kültürel hafızamız ile kişiliğimizin ilişkisi üzerine düşündürmeye ve sorgulamaya yöneltmeyi hedeflenmektedir.

Kolektif bilinçdışından beslenen insanoğlu belleğine kazınan toplumsal, kişisel ve kültürel hafızayla yoğurularak kişiliğinin temelini atar. Sanat dilinin evrensel olmasına rağmen bireylerin yaşantısı kültürleri görme ve yorumlama alışkanlıkları farklılık gösterir. Yani her toplumun kendi kültürel hafızalarından beslenen güçlü bağları ve kökleri vardır. Sanatta beslendiğimiz tutku, kaygı ve beğeninin hepsi içinde yaşadığımız kültürün ürünleridir. Son dönemlerde insan psikolojisini anlamaya yönelik yapılan çalışmalar sonucunda, sanatçıların ilgi odağı olan doğa yerini insanı anlama arayışına bırakmıştır. Kimlik, kişilik, benlik kavramları ile sosyal yaşantımız ve psikolojik dünyalarımızı belirleyen önemli ögelerden olan kültür konusu ön plana çıkmıştır. İnsan doğup büyüdüğü ve yaşadığı toplumun kültüründen ayrı düşünülemez. Her ne kadar kültür kuramcıları kültürü insanın oluşturduğunu söyleseler de kültür de bireyi ve toplumu oluşturur. Teknolojinin gelişmesi ve yaşam düzenlerinin değişmesi ile eski yaşam biçimine ve kültüre olan özlem artmaktadır. Bu değişim sonucu sanatçılar için de önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu yüzden görsel çalışmalarda kültürel hafıza ve kişilik ilişkisine rastlamak mümkündür. Sanatçıların kültürel ögelerden etkilenerek sanatçı kişiliklerinde yenilikler görülmekte ve sanatsal çalışmaları da kişiye özgü olarak çeşitlenmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma kültürel hafızamızda bulunan, bilinçaltımızın en derinlerinde bir yerlerden bizi yönlendiren bu anlayış çerçevesinde toplumumuzun destanları, hikayeleri, mitleri, sembol ve motifleri ile kültürel zenginliğimizin bizi biz yapan en önemli unsurlar olduğunun bilincine varıp köklerimizden beslenmeyi sağlayan düşüncenin savunucusu niteliğindedir. Jung'un da söylediği gibi kişilik kollektif bilinçaltı ile ilgiliyse ve kişiliğimizin doğuştan olması ortak bilinçaltı ile dünyaya gelmemizden kaynaklı ise doğduğumuz kültür ve derinlerdeki anılarımız da oldukça önemlidir (Burger, 2006: 77-85).

KAYNAKLAR

Ağluç, L. (2013). Sanat Yaratıcılık Bağlamında İnsan ve Yaratma Güdüsü. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-14.

Akdeniz, H. (2018). Kültür İmleri- Kavramlar ve Sınırlar Ötesi. *Art-Sanat Dergisi*, (9), 543–569.

Akın, B. (2018). Kültürel Bellek ve Müzik. *Eurasian Journal of Music and Dance*, (13), 101–117.

Aktan, C. C. ve Tutar, H. (2007). Bir Sosyal Sabit Sermaye Olarak Kültür. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, *6*(20), 1–11.

Akto, A. (2011). Kişilik Oluşumunda Dinîn Rolü. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *52*(2), 191–217.

Annepçioğlu, H. K. ve Kurt, C. (2019). Bellek ve Sanat İlişkisi: Canan Tolon ve Sarkis Zabunyan. *Art-Sanat Dergisi*, (12), 223–241.

Arslantaş, H. A. (2008). Kültür - Kişilik ve Kimlik. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, *7*(1), 105–112.

Assmann, J. (2008). Communicative and Cultural Memory, A. Erll ve A. Nünning (Ed.), *Cultural Memory Studies* (s. 109–118). Berlin, Newyork: Walter De Gruyter.

Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bademcioğlu, A. E. ve Çeliksap, S. (2020). Görsel Sanatlarda Eser Sahipliği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 100, 405-425.

Başak, R. (2021). Görsel Sanatlar Eğitiminde İdeoloji Tartışmaları Temelinde Görsel Kültür Kuramı ve Materyal Kültürü. *E- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *8*(2), 198–221.

Baturlar Soygüder, Ş. ve Yaylagül, L. (2019). Kültürel Süreklilik Bağlamında Türk Halk Kültüründe Mavi/Turkuaz Mavisi ve Nazar Boncuğu. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (31), 665–688.

Bedir, A. ve Tabakoğlu, A. (2021). Hatırlama ve Kolektif Hafıza. *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(2), 25–49.

Bilgiseven, A. K. (1995). *Genel Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Bozan, M. (2018). Kutsal Mekanların Tahribinin Toplumsal Hafıza Üzerine Etkisi. *Şarkiyat*, *10*(4), 1228–1237.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Ceylan, İ. (2019). Kişilik Gelişimi Din İlişkisi. *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, *2*(2), 50–72.

Cinan, S. (2001). Çoklu Bilgi İşlem Sistemi Olarak İnsan ve Belleğinin İşleyişi ve Öğrenme. *Psikoloji Çalışmaları*, *22*, 81–95.

Confino, A. (2008). Memory and the History of Mentalities, A. Erll, A. Nünning, ve S. B. Yound (Ed.), *An International and Interdisciplinary Handbook* (s. 77–85). Berlin, New York: Walter de Gruyter Gmbh & Co.

Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Crane, D. (2010). Cultural Sociology and Other Disciplines: Interdisciplinarity in the Cultural Sciences. *Sociology Compass*, *4*(3), 169–179.

Çakmak, M. A. ve Özdemir, T. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Türk Kültür Tarihi Açısından Halı ve Kilim Motiflerinin Dili Hakkındaki Görüşleri -Pazırık Halısı Örneği-. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, (4), 74–98.

Çalışkan, S. (2019). Gülsün Karamustafa'nın Eserlerinde Köyden Kente Göç ve Kimlik Olgusu. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 97-106.

Çeber, T. (2018). Plastik Sanatlardaki Üretimlerde Ele Alınış Biçimiyle Göç Olgusu. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (22), 97–109.

Çelebi Erol, C. (2019). İkonografi ve İkonoloji Yöntemine Göre Gülsün Karamustafa'nın "Örtülü Medeniyet" ve Kapıcı Dairesi" Adlı Eserlerinin Analizi. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, *5*(18), 234–239.

Çerezcioğlu, A. B. (2014). Popüler Müzik ve Gençlik Kültürü. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *182*(182), 11–26.

Çetinkaya, G. (2015). Dede Korkut Hikâyeleri'nde Benlik, Kimlik, Kişilik Üçgeninde Devletlü Oğul, Yiğit ve Eren. *Türkbilig*, (30), 79–88.

Çınar, E. (2022). Kültürel Bellek-Edebiyat İlişkisi Çerçevesinde İskele Gazinosu İsimli Esere Bir Bakış. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (15), 30–52.

Çiçek, İ. ve Aslan, E. A. (2020). Kişilik ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri: Kuramsal Bir Çerçeve. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, *10*(1), 137–147.

Çüçen, A. K. (2005). Kültür, Uygarlık, Evrensellik ve Çok-Kültürlülük. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (4), 111–115.

Dalkıran, A. (2020). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Resminde Okuma Yazma Seferberliğine Dair Yansımalar. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, *5*(11), 1–13.

Dalkıran, A. (2019). Türk Kültüründe Davul ve Resim Sanatına Yansımaları. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (21), 1–24.

Diğler, M. ve Soylu, R. (2020). Erol Akyavaşın Resimerinde Tasavvuf ve İslam Kalirafisi Etkileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (48), 100–114.

Doyuran, L. (2018). *Kollektif Belleğin İnşası*. İstanbul: Cinius Yayınları.

Engin, İ. (1990). Kültür-Kişilik İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *33*(1–2), 171–176.

Fedayi, C. (2010). Modernleşme, Toplumsal Hafıza ve Yahya Kemal. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, *6*(24), 149–178.

Gökalp, Ö. ve Gökalp, M. (2018). Öğretmen Adaylarında Yaşam Tarzı ile Popüler Kültür İlişkisi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *2*(4), 43–58.

Göktepe, M. (2020). Romantizm Sanat Akımı ve Sanatçıları Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Arts, 3*(1), 45-66.

Gönenç, E. Ö. (2002). Kitle Kültürü ve Kitle İletişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (13), 129–138.

Günay, M. A. (2020). Bir Görsel Kültür Öğesi Olan Zeugma'nın Destinasyon Markalamada Başat Temsil Haline Dönüştürülmesinin Analizi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *8*(2), 1293–1324.

Güvenç, B. (1974). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Halbwachs, M. (2019). *Kolektif Bellek*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Hatipler, M. (2017). Postmodernizm, Tüketim, Popüler Kültür ve Medya. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 32–50.

Hebdige, D. (2004). *Alt Kültür: Tarzın Anlamı*. İstanbul: Babil Yayınları.

Heller, A. (2001). Cultural Memory, Identity and Civil Society. *International Politics and Society*, (2), 139–143.

Hünerel, Z. S. ve Er, B. (2012). Halk Kültürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 179–190.

İlden, S. ve Ayhan Karaahmetoğlu, N. (2022). 1970 Sonrası Adnan Çoker Eserlerinde Minimalizm Etkisi. *Sanat ve İkonografi Dergisi*, (3), 1–13.

İlhan, M. E. (2018). *Kültürel Bellek Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İnanç, Y. B. ve Yerlikaya, E. E. (2012). *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

İnce Basaran, G. (2010). Medya ve Toplumsal Hafıza. *Kültür ve İletişim*, *13*(1), 9–29.

İnternet: Abaç, N. (1980) Hacivatla Karagöz Web: https://www.artnet.com/artists/nuri-abac/hacivatla-karag%C3%B6z-_G11k-ue_BuC2RLTMcjYKw2 adresinden 29.06.2023 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Çoker, A. (2017) Kubbeler Web: https://www.olcayart.com/tr/haber/adnan-coker-otoportreler-sergisi-span-class-normal-20-10-2017-20-11-2017-span adresinden 29.06.2023 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Çoker, A. (1927) Siyah Anıt Web: https://artam.com/muzayede/279-cagdas-sanat-eserleri/adnan-coker-1927-siyah-anit-2 adresinden 29.06.2023 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Kabakov, İ. (2015) İki katı (15) Web: https://fineartbiblio.com/artworks/ilya-kabakov/5153/two-times-nr-15 adresinden 29.06.2023 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Türk Dil Kurumu, (2023). Web: https://www.tdk.gov.tr/ adresinden 17.04.2023 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Xiaogang, Z. (1997) Soy: Büyük Aile No. 12 Web: https://aaa.org.hk/en/collections/search/archive/zhang-xiaogang-archive-1997/object/bloodline-big-family-no-12 adresinden 29.06.2023 tarihinde alınmıştır.

İsayeva, N. (2022). *Güncel Sanatta Kültürel Kodların Kullanımında İmgenin Algısal Etkileri.* Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.

Jenks, C. (2005). *Subculture: The Fragmentation of the Social*. London: Sage Publications.

Kahraman, F. (2021). Araplarda Şiir: Sözlü, Görsel ve Yazılı Kültürde İnsan. *İlahiyat Akademi*, (14), 267–296.

Kara, K. ve Güngör, N. (2021). Karşı Lig: Mücadele ve Direnişin Alt Kültürel Bir Oluşumu. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (38), 261–281.

Karaaslan, E., Güven, M. ve Çelebi Erol, C. (2017). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Resminde Ulusal Kimlik Anlayışı ve Bedri Rahmi Eyüboğlu. *İdil, 6*(31), 941-951.

Karaca, N. (2020). Bazı Çini Desenlerine Atfedilen Simgesel Yorumlar. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(21), 9–16.

Karadağ, Ç. (2004). *Görme Kültürü 1: Görüntüler Evreni*. Ankara: Doruk Yayımcılık.

Küçükbasmacı, G. (2016). Kültürel Bellek ve Süreklilik: Kına Gecelerinden Mezuniyet Kınalarına. *Milli Folklor Dergisi*, *14*(112), 73–94.

Mant Menay, S. ve Özkan, M. (2020). Performans Sanatında Hayvan Bedeni Kullanımı: Joseph Beuys Örneği. *Ulakbilge Soyal Bilimler Dergisi*, 55,1617–1626.

Matlin, M. W. (1992). *Psychology*. Orlando: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.

Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları.

Mutman, M. (2017). Sanatta Hafızanın Biçimleri, M. Babacan Bursalı (Ed.), *Gilles Deleuze'ün Sinema Felsefesi* (s. 43–68). İstanbul: Küre Yayınları.

Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2006). *Tüketici Davranışı*. Konya: Medicat Kitapları.

Oğuz, E. S. (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *28*(2), 0-0.

Olick, J. K., Vinitzky-Seroussi, V. ve Levy, D. (2011). The Collective Memory Reader. *Introduction*. United State Of America: Oxford University Press.

Ong, W. J. (2010). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.

Ozankaya, Ö. (1992). Ulusal Toplumun ve Ulusal Kültürün Kurucu Ögeleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, *3*(10), 213–225.

Özgür Ortan, N. (2021). Kültürel Bellek Bağlamında Lütfü Kaplanoğlu ve Engravist. *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, *7*(14), 167–177.

Rubin, D. C. (2015). Kolektif Anılar Olarak Sözlü Gelenekler: Genel Bir Bireysel ve Kolektif Bellek Kuramı İçin Öneriler, P. Boyer ve J. V. Wertsch (Ed.), *Zihinde ve Kültürde Bellek* (s. 349–370). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sungurlar, I. (2023). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Resimlerindeki ve Şiirlerindeki Renk Anlayışı. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, *11*(29), 149–164.

Şahin, D. (2022). Joseph Beuys'un Sanatında Yağ ve Keçe. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (27), 125–135.

Taçyıldız, E. (2017). Kişilik Kuramları ile Sanat Kuramları Arasındaki Bağ. *Kesit Akademi Dergisi*, (8), 27–36.

Tan, L. (2013). Museums and Cultural Memory in an Age of Networks. *International Journal of Cultural Studies*, *16*(4), 383–399.

Taş Alicenap, Ç. (2015). Kültürel Mirasın Çizgi Film Senaryolarında Kullanılması. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, *0*(37), 11–26.

Toplu Demirtaş, E. (2019). Kişilik ve Kişiliğin Temel Kavramları, D. Gençtanırım Kurt ve E. Çetinkaya Yıldız (Ed.), *Kişilik Kuramları: Gerçek Yaşamdan Kişilik Analizi Örnekleriyle* (s. 1–32). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Toprak Sakız, E. (2022). Bireysel Bellekten Kültürel Belleğe Geçiş: Heaney ve Dağlarca'nın Toprak Şiirleri. *International Journal of Filologia*, (7), 39–47.

Tutar, H. (2018). Kişilik ve Kişilik Kuramları, H. Tutar (Ed.), *Davranış Bilimleri: Kavramlar ve Kuramlar* (s. 289–324). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Uygur, N. (2013). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ünal, S. (2021). Türkistan'dan Günümüze Pişmiş Toprak Kültüründe Lale. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 128(253), 323-344.

Wiggins, A. (2013). Polished Memories: Zhang Xiaogang's Bloodline: Big Family No. 3 and the Ideal Family of the Cultural Revolution. *James Madison Undergraduate Research Journal*, *10*(1), 6–17.

Williams, Raymond. (1977). *Culture and Society, 1780-1950*. Middlesex: Penguin Books.

Yaman, F. S. (2022). Kültürel Belleğin Aktarımında Zanaatkârlar: Safranbolu Demirciler Çarşısı Örneği. *İçtimaiyat*, *6*(2), 538–554.

Yılmaz, E. ve Küçükşahin, E. (2017). Fikret Otyam'ın Resimlerinde Halk Sanatının Etkisi: Yerellik ve Evrensellik Bağlamında Bir Değerlendirme. *Art-e Sanat Dergisi*, 10(19), 160-186.

Yılmaz, F. B. (2018). Carl Gustav Jung'un Arketipleri Bağlamında "Persil, Magnum ve Eti Canga" Reklam Filmlerinin Çözümlemeleri. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 1*(1) , 98-114.

Zelan, Z. (2022). Yeni Medyanın Kültürel Bellek Aktarım Aracı Olarak Kullanımı: Kültür Portalı Örneği. *Eren Dergisi*, *1*(1), 14–31.

Zheng, Q., Zhang, S., Liang, J., Chen, Y. ve Ye, W. (2023). The Impact of Cultural Memory and Cultural Identity in the Brand Value of Agricultural Heritage: A Moderated Mediation Model. *Behavioral Sciences*, *13*(2), 79.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Keş, Ülkü

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet tarihi**
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Resim	Devam Ediyor
Lisans	Çankırı Karatekin Üniversitesi / Resim	2016
Lise	Çankırı Yabancı Dil Ağırlıklı Lise	2005

İş Deneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
2020	Kırıkkale Şehit Kerim Arslan Ortaokulu	Görsel Sanatlar Öğretmeni

Yabancı Dil İngilizce

ankara
HBM

ankara HBM